

NORDISK
NUMISMATISK ÅRSSKRIFT
1939

NORDISK NUMISMATISK UNION

MØNTFUNDET FRA HVITABY 1775

AF

GEORG GALSTER

Carl Gustaf Gottfried Helfeling kom til Verden 1740 i Östergötland. Hans Fader, Johann Gottfried Helfeling (1695—1755), var som tiaars Dreng kommet fra Tyskland til Sverige og blev siden Kammertjener hos Grev Carl Gustaf Tessin, der gav ham en Gaard, Hallebo, i Östergötland at bebo; han giftede sig, læste til Examen i Kirurgi (1743) og blev Stads-kirurg i Norrköping. Moderen var en stockholmsk Boghandlerdatter, Anna Maria Lange (1713—83); hun vandt et vist Navn som Miniatur-malerinde, og det er aabenbart fra hende, at Sønnen har arvet sit Talent som Tegner.¹

Det var Assessoren i Antiquitetsarkivet, Nils Reinhold Brocman,² der hjalp den unge Kunstner frem. I et Brev af 23. April 1765 fra Brocman til sin nære Ven, den danske Historiker og Geheimearkivar Jacob Langebek, omtalte han nogle danske, svenske og norske Mønter fra 1000-tallet og tilføjede herved i Marginen: »P. S. Här är en tämel. habil ritare som gärna ville försöka sin Lycka i Danmark om han vore säker om arbete. Han ritar nu för mig och skal än blifva bättre öfvad. Om Herr Justitz rådet kan trösta honom därmed, res han gärna in allena el. med Hustru och Barn.

Härnäst kanske något af hans ritningar. Han har förr varit gull-smeds gesäll och läst något; så at han och torde kunna lära sig gravera.

¹ Svenskt biografiskt lexikon, ny följd V (Örebro 1863—4) S. 195 ff. Herman Hofberg: Svenskt biografiskt handlexikon I (Sth. 1906) S. 498. Thieme-Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler 17. Bd. (Leipzig 1924) S. 83.

² Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige svenska män III, 1. H. (Ups. 1837) S. 89—95. Henrik Schück: Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets akademien, dess förhistoria och historia V (Sth. 1936) især S. 193—209, 224—28, 241—55, 260—302, 472—506 og 554—66. Bengt Hildebrand: C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816—1837 (Upps. 1937—38), se Registret.

Hans föräldrar bodde en Tid i Norrk. och fadern var kammartjänare hos gref Tessin: är 25 år gammal, och har *naturel.*»³

Langebek besvarede dette Brev den 11. Maj og kom ogsaa ind paa Spørgsmaalet om »Ritaren»: »endskiønt han vel kunde være fornøden her, ja maaskee og faae noget at fortjene, tør ieg dog ingenlunde opmuntre hannem til at komme her, allermindst med Hustru og Barn i denne kostbare tid», hvilket han derefter nærmere uddyber.⁴ Langebek nævner ikke, hvad Brocman vidste, at han jo forud var vel betjent af den dygtige Arkivtegner Søren Abildgaard.⁵ Hilfelings Rejseplaner syntes dermed at være foreløbigt opgivet.

Et Par Aar efter var Brocman paa Rejse mod København, en Rejse, der dog blev afbrudt. Fra Jönköping skrev han den 29. Maj 1767 til Langebek, og i Slutningen af Brevet omtaler han atter Hilfeling og hans Forhaabninger:

»— — — mannen jag hafver i följe och Sällskap, *dependerar* ei alldeles af mig och hafver i Köpenhamn hos en sin landsman en fordran på 1000 rd. Kt. som kanske icke äro så lösa. Jag hushållar således både för mig och honom och brukar *discretionsvis* efter hans flit honom *contentera*. Han har äljäst varit under *Conducteur* och är gift, men icke lyckl. Hushållare. Kunde han i Köpenhamn få någon tjänl. *Station*, vore han nog därtill hogad, dock har jag budit honom tiga därmed och anse Tiden. J Norrk. aftog han Slotsporten: et Stycke som af Herr Justitzrådets Samlingar bör *suppleras*. Grebbastads Grafplats försökte han ock at taga af, fast än et obehagligt väder däri hindrade. någon *Sigill* och Stridtyg, är äljäst hvad hittills kunnat ärhållas. nu skal han *copiera* Ystads *Crönikan* om *Franciscan* ordens Stycke til herr Justitzrådets Tjänst.»

Det er overraskende her at genfinde vor Tegner og forhenværende Guldsmedesvend som Kreditor og forhenværende Underconducteur; den-

³ Breve fra N. R. Brocman til Langebek 1759—1770. Ny kgl. Saml. 2041, 4°, Kgl. Bibliothek, Khn. — Af disse talrige Breve, som foreligger indbundne i et ret anseeligt Bind, anføres her og i det følgende en Række hidtil ubenyttede Steder til Oplysning om Hilfelings Levned. De indeholder iøvrigt en saadan Fylde af vigtige Bidrag til det attende Aarhundredes Lærdoms Historie, at de vel var Udgivelse værd.

⁴ »Breve fra Langebek til Brocman m. fl. 1760—1771». Ny kgl. Saml. 2041 b, 4°, Kgl. Bibliothek, Khn. — Hovedparten af dette Bind udgøres af Brevene til Brocman; de erhvervedes af C. Molbech i Norrköping 1812. De er alle udgivne; se Breve fra Jacob Langebek udgivne af Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog til Erindring om Selskabets Stiftelse den 8. Januar 1745 ved Holger Fr. Rørdam (Kh. 1895).

⁵ (1718—91), M. Mackeprang i Dansk biografisk Leksikon I (Kh. 1933) S. 74 ff. Schück, anførte Værk S. 474.

ne sidste Titel svarer vistnok til Fændrik. I sit Svarbrev af 6. Juni gav Langebek Udtryk for sin Skepsis, at bemeldte Fordring vilde være at erholde, og at »Conducteuren» skulde opnaa nogen ønskelig »Station» i København. Ikke des mindre fik han at høre om Hilffeling igen, da Sommeren var gaaet til Ende. I sit Brev af 29. September 1767 tilføjede Brocman: »P. S. *Gustaf G. G. Hilffeling recommenderar* jag i fall han om några veckor med en Skipare ifrån Nork. til Sundet afseglande skulle komma til Köpenhamn, det täcktes herr Justitz rådet låta honom få *copiera* Svenska adel.^a Sigiller, och om han därvid gör sin flit å mina vägnar tils vidare gifva honom något i handen til dagligt upphälle. Jag är om herr Justitz rådets gunst häri förvissad och *avertera* honom därom än på Norrköping. Han är af det folk, som kan göra nytta men hälst med [ulæseligt].»

Langebek svarede i sit Brev af 10. Oktober: »Dersom Hr. Hilffeling kommer her til Staden, skal ieg gierne tiene, hvormed ieg kan» o. s. v., men overrasket blev han, da han den 14. Oktober, medens han laa til Sengs af Feber, fik Brev fra Hilffeling fra Landskrone om Rejsepenge til København. »Men som ieg var saa svag, at det var umueligt enten at skrive eller gjøre Anstalt til Penge, bad ieg Brevdrageren mundtlig sige Hilffeling, at, naar han kom her til Staden, skulde han blive assisteret. Det er underligt, at Folk tør vove sig i fremmede Lande uden at være forsynet endog med fornødne Reise-Penge», slutter Langebek sin Beretning til Brocman. Dette fremkaldte en længere Redegørelse fra Brocman om Hilffelings Forhold (Brev af 24. Oktober): »— — — Med Hilffeling hänger så i hop, som kanske förr haft äran berättat: Hans sal. fader betjante min som *medicus* och var en from man. Efter hans död ärfde Enkan hus i Stockh. och der lät sina 3 Söner så *disponera* sig at de småningom af hänne fåt alt hvad hon kunde gifva ifrån sig. Til Slut fingo och Sönerne för 1 år sedan 2000 rd. hvar mot förskrifning at icke fordra något mer i arf efter modern emot sin Syster. Då tog denne, som är älst, et värdshus på djurgården, men då det icke häller lyckades, beslöt han utan at säga sin hustru til at utrikes söka sin lycka och kom til mig just som han var resefärdig. Jag gaf honom då något litet och i *Norrköping* fick han af modern 25 Plåtar som på vägen til Landscrona gåt ut. när han kom dit, skref han mig åter till om sin nød, men trodde mot sin *cofferts* Pantsättan då komma öfver. Hvareför jag intet skickade honom något före än 2^a Postdagen, då han supplicerade om hjälp. nu är det vist at jag intet är honom skyldig. Dock af medlidande och i Tanka at det torde lyckas för honom bättre, såsom ledig, än

med hustru, som jag ok litet *soulagerat* sände jag honom för en vecka sedan 10 Plåtar. Hvarmed jag förmodar han kommit öfver. Skada är om K... Ty *excellent* är han i sin Konst och icke *debouchant* utom kanske i Sällskap. åtminstone var jag i Sommars då han följde mig icke misnögd. Om han därföre lefver indraget, som han ock kan göra, och arbetar, har jag lofvat när jag får vita hvad han gjort, ommäla honom i K. Cantzli-coll. till någon *Douceur*.⁶ Ty af egen medel kan jag icke väl gå längre för *publicum* än jag gjort: börjar ock blifva genom min *proces* nog penge sorrig såsom nästan alltid. dock i et godt upsåt för hans lycka och *publici* nytta samt heder, vågar jag ännu gärna 50 Plåtar på honom, allenast jag därföre får så nog af hans arbete at upvisa, som däremot svarar. Jag har aldrig gifvit honom öfver några Plåtar i Sänder. Ty jag har hållit för innu bättra hjälpa när han best behöfde.»

Først ind i November Maaned naaede Hilfeling sin Rejses Maal. Langebek tog sig da godt af ham, fandt frem svenske Sigiller og Mønter, gav ham Jon Arnesons islandske Grammatik til Afskrivning til Brocman, skaffede ham ogsaa lidt Arbejde fra Luxdorph med at kopiere Kort og gav ham selv Arbejde med at tegne Mønter. Men, som det tydeligt fremgaar af de to Velynderes Brevveksling, var det vanskeligt at skaffe Hilfeling det nødtørftige Udkomme. Efter at »han fåt *condition* på 15 4 dansk i veckan, ehuru liten», rejste hans Hustru sidst i Juli 1768 fra Stockholm for at dele hans Armod med ham i København. — Langebek saa med Føje hans Fremtid sort i Møde: »Ieg veed ikke, hvorledes den Stakkels Hilfling her vil begaae sig med Hustru til Vinters, og ieg er ræd, han ikke har stort andet at fortiene end det lidet, han faaer af min Haand. Det lider nu snart ad Aare, siden han kom her, i hvilken Tid han hos mig har opbaaret 113. Rigsdlr. Danske. Ieg siger ikke, at det er for meget for et Aar at leve af; men om vi har *valuta* for Pengene, det er en anden Sag; det, han hidindtil har gjort for mig, er ikke meget, men herefter nødes ieg til at give ham Arbeid, indtil han kan faae nogen anden Fortieneste, at han ikke skal lide Nød.» — Bedre skulde det ikke blive, da Hilfeling fik en lille Søn, der blev døbt i Nicolai Kirke den 2. August 1769, som Langebek stod Fadder til, og som blev døbt Iacob

⁶ Allerede den 25. November 1767 søgte Brocman gennem Carl Reinh. Berch Kansli-kollegiet om en Understøttelse paa 100 dr. Sølv mønt af Archivi Midler til Hilfeling, og den 26. Marts 1770 søgte Brocman selv Kollegiet om en Douceur til Hilfeling paa 50 plåtar af archivi Expense-medel til de förre 50 plåtar, som han til Tärepenningar under Jonæ Magnæi Isländska Grammaticas afskrifwande bekommit. Schück, anförte Værk S. 501. — Det er saaledes muligt, at Brocman har faaet sine Udlæg til Hilfeling refunderet. — »Plåt» er to Daler Sølv mønt (efter Kursen 1767 ca. 78 β d. C.).

Reinhold, »som ere tvende ret gode Venners Navne».⁷ I November var Hilfeling »occuperet med Flytning i nyt *quarteer* og Indretning til Spiisning for nogle sine Landsmænd». Heller ikke i denne sin gamle Bestilling som Spisevært kunde Hilfeling forsørge sig og sine; Langebeks stadige Rapporter til Brocman lyder paa vedvarende Elendighed, som hans stadige Pengelaan og Cautioner ikke kan raade Bod paa.⁸

⁷ I Daabs-Protokol for St. Nikolaj Kirke 1766—1788 (Landsarkivet, Khn.) er under 1769 Onsdagen d: 2^{den} Aug: indført: »*Carl Gustav Hilfeliin, Fortifications-Conducteur* i Sverrig, boende i L: Regnegade og *Anne Marie Stuenborg* E: S: k: *Jacob Reinholdt*. Faddr: JustitzR: *Langebek* p. V:torv *Instrument-Mager Johan Abl* p. Kiöbmagergade. *Mad^e Wilster Garðerobe-Secretair-Frue* og *Jf: Schönberg Possementmager-Datter*.» — [E: S: k: = En Søn kaldet].

⁸ Medens Langebeks hyppige Omtale af Hilfeling let kan efterses ved Registret til Ud-gaven af hans Breve, kan det have sin Interesse her at gengive Brocmans Udtalelser i hans Breve til Langebek.

Brev af 3. Dec. 1767: »*Detta tager mig än den frihet at öfversända mäst i afseende på hr. Hilfeling, som icke längesedan låtit mig veta huru han ändel. framkommit och af Herr Justitz-rådet fåt både arbete och 11 Rd. i Pgr. Jag har ock nu utverckat för honom 50 Plåtar af Ant. Archivi Expense medel allenast Expeditionen utkommer. Uppå dessa Pgr. kan således Herr Justitz rådet ännu något våga på honom til nödforften. Sedan han så länge blifvit hindrad i LandsCrona kan jag icke säga at han varit öfverdådig, utan låfvar alldeles ställa munnen efter matsäcken. Kunde han antingen själf eller genom Herr Justitzrådets gunstige adressé få någon Lägenhet at bredvid detta förtjena något med information el. annorleds; så torde han väl repa sig.*»

Brev af 31. Maj 1768: »P. S. Hr. Hilfeling påminnes jämte Gramm. om pag. 314, 315, 318, 319 i Arnesens rättergang, som jag budit honom skrifva af på Postpapir at klistras på de blanka Sidor, som jag hafver i denna Bok, den Herr Justitzrådet för några år sedan mig gunstigt til-sände. Skulle ock denna man, såsom jag fruktar, ännu vare Herr Justitzrådet til Tunga; så tackes Herr Justitzrådet fornäma honom at söka sig om. Ty hvad som för honom skedd, är på intet sätt til fullo betalt, änskönt en rik man icke skulle fråga därefter, men så vida jag själf är i Betryck, det han vet, så måste man *cedere tempori*.

Hans hustru var hos mig för några dagar sedan, och hoppades då taga sig ut, allenast han det gjorde, och han skrefve hänna til vist, om han seer sig bättre utväg för bägge, eller hon skal fara til sin Slägt i Strengnäs. J denna vecka lærer *Danviken* få sin egen Kyrkoherde, så at *mag. Gradman, Hilfelings* Sväger, då får hvila sig til vidare Befordran.»

Brev af 26. Juli 1768: »P. S. Hr *Hilfelings* K^{te} har budit mig skrifva honom til at hon nu om Fredag årnar sig bort med Skeppar Vernlund. Jag har ock set Passet i Dag och litet hulpet hänna til rätta. Detta bedes Herr Justitz Rådet än gunstig och berättta honom. Vil han skicka något hit af sit arbete, som han tror här kunna *employera*, skal jag söka *employera* det til hans förmån. Imedlertid torde han gifva mig en liten *nota*, som jag visar HofCantzleren pa det som han til *Kl. Ant. Archivi* Tjänst genom Herr Justitz Rådets Ynnest fåt *copiera*. De herfra til Herr Justitz Rådet öfversände Ritningar på Pgr., som *Keder* nämner och de sidst sände väntar jag ock tilbaka medan *Hilfeling* gjort dem, och lättel. kan åter *copiera* dem. Det är mig kärt at han fåt *condition* på 15 fl dansk i veckan, ehuru lifen. Jgenom Herr Justitz Rådets Gunst har han vissel. njutit et Understöd som han bör erkänna. Jag tviflar icke håller det han ju det gör så mycket han i sin armod kan.»

Brocman døde den 25. Maj 1770, og dermed ophørte Brevvekslingen og Beretningerne om Hilffelings haarde Kamp for Tilværelsen. Men i Sommeren 1775 sendte Langebek ham paa en antikvarisk Rejse til Skaane. Hilffeling var saa heldig at komme over et Møntfund fra Tommerup, hvoraf han fik sendt nogle Tegninger til sin gamle Mæcen, kort før han døde, den 16. August 1775.⁹ Udbyttet af denne Rejse blev ganske rigt og vandt ham formaaende Velyndere. Da saaledes Suhm 1776 udgav 4. Bind af Langebeks Scriptorum og indledede den med en Nekro-

Seddel, indstukket ved Brev af 29. Nov. 1768 (hører sikkert til Brev af 3. Jan. 1769): »P. S. Hr. *Hilffelings* Svåger mag. *Gradman* är d. 10. Dec. sidstl. förordnad til *Pastor i Karup* 1 $\frac{1}{2}$ mil fran Götheborg, och hans Syster i högst välsignade Tilstånd, så at de ej torde resa förr än i mars månad. Hans ene Bror har ingen vis *condition* utan informerar litet här och litet där. Han bad än helsa med begäran at Broderen ville skrifva honom til. Deras moder er frisk.»

Brev af 11. Aug. 1769: »*Hilffeling* har skrifvit mig til at hans *Jacob Reinhold* är uppkallad *in nostri memoriam*; och svarar jag honom nu at han til det första hade nog skäl i anseende til Dagel. ynnest och Godhet, men vet icke huru jag skulle ärinras utan såsom et oskyldigt medel til denna hans förmån, som jag likväl ofta fruktat blifva för Herr Justitz Rådet besvärslig och därför gärna velat draga mig från all vidare *recommendation*. Han skrifer ock det samma, at han utom Herr Justitz Rådets Behjärtande längesedan *creverat* och frågar mig om Tilfalle för sig här hema, i fall icke bättre *Prospecter* här efter än ditintil för honom i *Danmark* skulle yppas. Ingen förtröstning kan jag gifva honom. Dock kunde hända om jag blifver frisk ock lyckan god, at något litet till Hjälp för honom kunde ärhållas. Jag tackar imedlertid Herr Justitz Rådet som *fournerar* honom arbete, och vil han icke arbeta, så bör han ej heller lefva. Det skrifer jag ock til honom.»

Brev af 10. Oct. 1769: »Hilffeling skulle jag svara: men har ingen annan Tröst, än at hans moder vil i vår fara til Gborg och där söka honom lägenhet om ej annat blifver.»

Brev af 17. Nov. 1769: »*Hilffelings* Bref til *Tessin* har jag efter Samråd med modern, och då jag icke kunde upgifva hvari Greven skulle tjäna honom, ej afsändt. vil han likväl det skal ske; så skal jag läggat på Posten. Det är mig kärt at han är sin nuvarande välgärningsman til nöjd.»

Brev af 12. Dec. 1769: »Herr Justitz rådets ynnest för Hilffeling har ofta rört mig til årkänsla å hans vägnar, men hans Spisning fruktar jag för, ty just på sådant sätt plättade han bort 2 000 rd., såsom han själf berättade genom *flourar*, som icke betalte; mit råd vore därför at herr Justitz rådet ju förr des hållra låter honom göra räkning för *cautio*. Rita å hans *Profession*, och därvid borde han blifva. Kunde hustruen genom Tvätt och Söm förtjäna något, sa vore det väl, men under det de spisa andre, fruktar jag, de äta up sig själfva.»

Brev af 3. April 1770 (Brocmans sidste Brev): »Jag beklagar rätt mycket *Hilffelings* släta Hushållning, som jag tilförne känner, då ingen håller honom i Tygeln. Han är sjukl., enfaldig och godtrogen, efterlåten, låter narra sig af andre och sätter sig själf i Sticket.»

⁹ Georg Galster: Møntfundet fra Tommerup 1775. Moneta, Meddelanden från Skånes Numismatiska Förening I (Malmö 1935) S. 42—50. — Bengt Thordeman: Ett skånskt skattfynd med svenskt runmynt. Från stenålder till rokokko, studier tillägnade Otto Rydbeck (Lund 1937) S. 137—146. — Langebeks »Promemoria for Hr. Hilffeling 1775» med Forskrift for Emner for hans Undersøgelser er aftrykt i Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie 1856 S. 381 f.

log over sin Ven og Værkfælle, omtalte han, hvorledes Langebek paa egen Bekostning havde sendt Hilfeling paa Rejse til Skaane for der at samle, beskrive og aftegne Mindesmærker og Antikviteter, og han kunde da tilføje: »Dette rosværdige Foretagende, som ved den store Mands Død er blevet afbrudt, er dog ikke standset, thi paa kongelig Bekostning føres det siden til Afslutning.»¹⁰ Den almægtige Cabinetssekretær Ove Høegh Guldberg skaffede Hilfeling en aarlig Understøttelse paa 120 Rdr. + 50 Rdr. i Rejsegodtgørelse,¹¹ og allerede i Maj 1777 genoptog dennec sine antikvariske Rejser i Skaane og Blekinge, som fortsattes i en Aarrække. Desværre foreligger der kun en ufuldendt Journal fra Rejsen 1777, ført af en dansk Rejsefælle; i denne Journal er indføjet nogle Tegninger af kladdemæssig Art.¹² Nogle andre Tegninger er gennem Biskop Faxe kommet til den Rönnebeckske Samling i Lunds Universitets Bibliothek.¹³ De egentlige Tegninger var naturligvis bestemt for Kongens

¹⁰ *Scriptores rerum Danicarum medii ævi IV* (Hafniæ 1776), hvor ved Trykfejl gentaget staar *Hilfeling*. — Suhm nævnes siden som Hilfelings Velynder, og det er formodentlig Suhm, der har anbefalet ham til Guldberg.

¹¹ Assignations og Bogholder Contoirets danske Referat Protocol (Rigsarkivet) 1785 (Nr. 1749 og 1097), 1786 (2576), 1787 (1803), 1788 (2280), 1789 (477), 1790 (2918), 1792 (234), 1793 (2636), 1794 (1641), 1795 (4884), 1796 (2626), 1797 (1305), 1798 (239), 1799 (3619), 1800 (2645), 1802 (199 og 1400), 1803 (4026), 1804 (3923), 1805 (3217), 1806 (3346), 1807 (1432). Af Bilagene fremgaar ofte Hilfelings Opholdsted, saaledes Hörby i Skaane 10. April 1786, Cimbrishamn 15. April 1793 og 27. April 1795, Bahus 2. April 1796, Skara 31. Marts 1797, Sköfde 25. Marts 1798, Blomsholm 27. Marts 1799, Helsingør 18. Marts 1800 o. s. v. Blandt hans befuldmægtigede Tillidsmænd nævnes bl. a. Hofinstrumentmager Peter Appelberg, Fabriqueur Joh. Lundberg og Lovis Hilfeling. Exempelvis anføres Bilaget af 7. September 1785: »Til Kongen. Da ieg Efter Hans Kongel: Mayestets befaling i denne Sommer har reyst for at samle aftegninger og *Monumenter* til den *Danske Histories* oplysning; og endviidere agter saa længe Sommeren og det gode veir tillader dermed at *Continuere*, Saa er min Allerunderdanigste begiering at mig nu maatte blive udbetalt de mig allernaadigst tillagte aarlige 50 rdr. reysepenge, at ieg maae være i stand til at forrete hvad ieg bør. Allerunderdanigst af CGG Hilfeling.» Han betegnes som »Antiquitets Tegner og Samler». For Henvising til denne Protokollrække takkes Arkivar Dr. Holger Hjelholt.

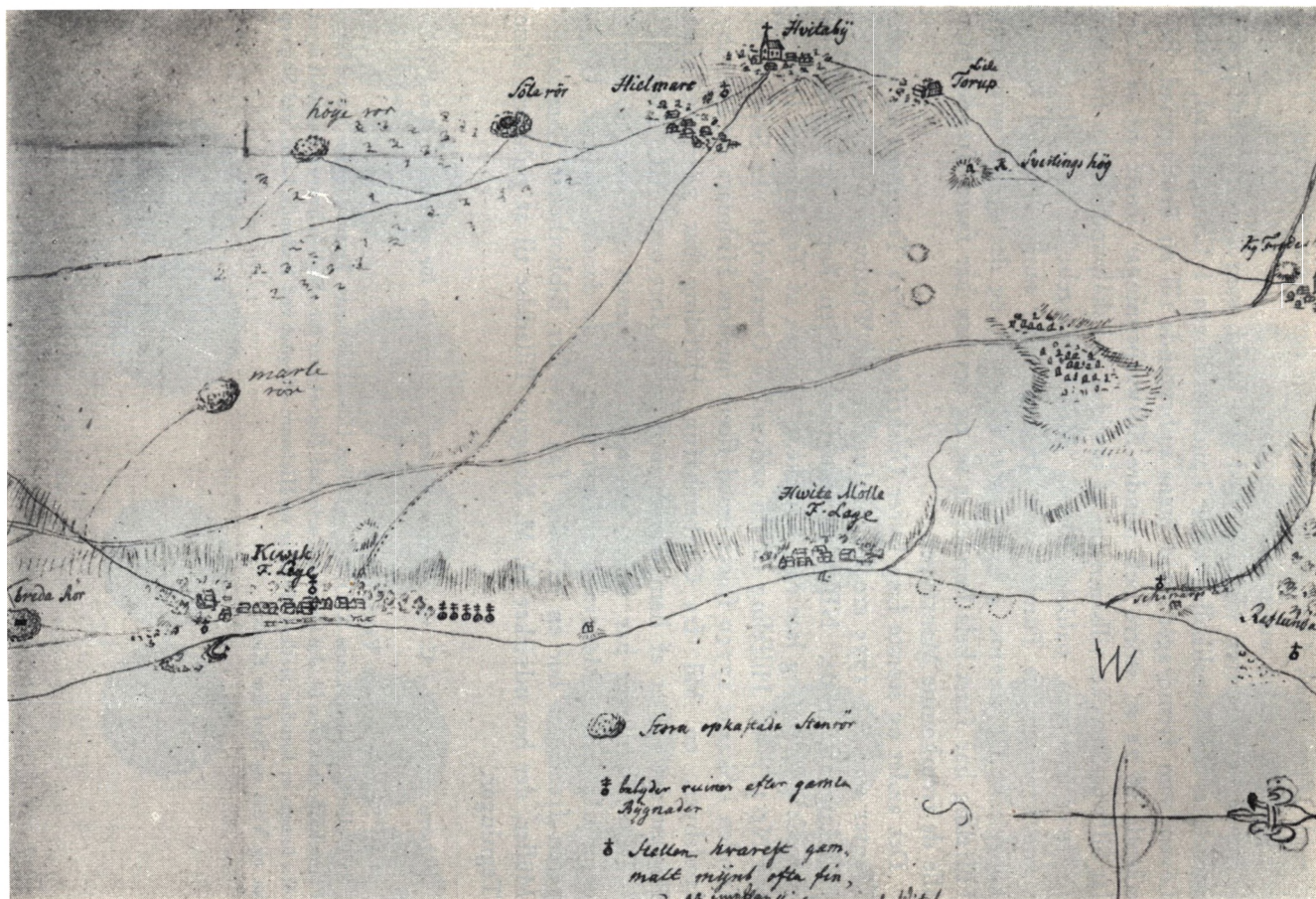
¹² Journal Ved Tilfælde af en Reyse Giennem Skaane til Runa-Moe i Blekingen, fra 2^{den} May til 30te Septembr 1777 (tilføjet med senere Haand: ved Ludvigsen). Wimmers runologiske Samlinger Nr. 253, Kgl. Bibliothek. Manuscriptet, der bl. a. indeholder en kladdemæssig Tegning af Glimmingestenen, er 1895 skænket Professor Wimmer af Sjællands Biskop B. J. Fog, uden at denne kunde oplyse Proveniensen. Da Biskoppens første Hustru var Sønne-datter af Statsministeren Ove Høegh Guldberg, er det sandsynligvis fra ham, at Haandskriftet stammer. Den nævnte Ludvigsen (en Amanuensis hos Suhm eller Guldberg?) er ukendt.

¹³ *Collectio Rönbeckiana XXI*. Om Provst Carl Sonnberg Rönbeck (1765—1841) og hans Samlinger til Skaanes Historie henvises til S. Cavallin: Lunds stifts herdaminne V (Lund 1858) S. 157 ff. — Han var i stor Gunst hos Biskop Vilhelm Faxe (1764—1854).

Haandbibliothek. Her forefindes endnu et større Antal smukt udførte Tegninger, som ved en lykkelig Skæbne er undgaaet Slotsbranden 1794. Foruden seks Læg med ca. 125 antikvariske Tegninger¹⁴ foreligger nu i H.M. Kongens Haandbibliothek fire Læg med Mønttegninger. Det ene af disse Læg bærer Udskriften: »13 Stycker. Inneliggende Tegninger af gamle Mynter ere efter de paa Tommerup A^o 1775 fundne Mynter accurat aftegnede af Hilfeling.» De fleste af disse Mønter slutter sig ret nøje til de otte Mønter, som Hilfeling havde aftegnet til Langebek, før han døde. De otte Tegninger opbevares derfor indbundet sammen med de øvrige Langebekske Mønttegninger i den kgl. Mønt- og Medaillesamling. De aftegnede 21 Mønter hører til en Pengesum, der ca. 1225 er nedlagt i en Grav paa Kirkegaarden til det gamle Præmonstratenserkloster. Da disse nordtyske og engelske Mønter fra Tiden ca. 1200—25 er udførligt beskrevne (og tildels afbildede) i *Moneta I* (Malmö 1935) S. 42—50, er der ingen Grund til at gentage Møntbeskrivelsen her. Derimod er siden forefundet en Beretning om Fundforholdene, skrevet af Hilfeling. Den ligger i de Rønnbeckske Samlinger i Lund og lyder, som følger:

»*Tommerups Closter*. Syd West om Kyrckan finnas ännu rudera af gamla *Closteret*, hvarest jag funnit grunden vara ungeferl. af 70 à 80 alnars längd til gatan: Jnnaför är opfyldt af grus af det *ruinerade Closter* och kanske flere byggnader, der stå, så at det ligger väl 2 alnar högre än gatan, hvarpå nu säs säd; et stycke af *Clostert* har stådt til i Sommars förleden, hvilcket varit forsedt med starka spetsiga hvalf; men blifvit nedbrutit til den nya brons byggnad, hvartill Stenen blifvit brukad. Öfveralt finnes stengården oplagde af sådan sten, hvaraf *Clostert* med flere byggnader varit bygd. Emelan Kyrckan och *Clostert*, där nu byens Torg är, har man vid det sten blifvit opbruten til brobyggnaden funnit flere i jorden, ned satte til utseende lika sten lik-kistor, men af flera mindre stenar vid hvarannan stälde, hvaruti legat et ganska helt *Scelette* och vid opbrytandet af en sådan graf blef vid fötterna funnit en del små silfvermynt mäst brakteater, samt några hopsmälta Silfver Klumpar; men ingen har *observerat* om det varit inlagt uti någon urna eller ask. Rundt deromkring är ganska fult af människoben i jorden har förmodel. varit *Closter* Kyrcko gården, efter det är straxt

¹⁴ I. Ystad Kloster (13 Stk. Tegninger), II. Gierds Herred (29 Stk.), III. Albo Herred (22 Stk.), IV. Jerrestad Herred (38 Stk.), V. Ingelstad Herred (16 Stk.) og VI. Blekinge (5 Stk.) samt tre Signeter: St. Jacobs Gilde i Trelleborg, St. Marie Gilde i Rotneby og den norske Kong Inge (Baardsen, 1204—17).

dervid. *Petri Pauli Closter* har gådt ut til det ännu så kallade Torget, och *St. Petri* är den nuvarande Kyrckan.»¹⁵

Fundet er herefter identisk med det Fund, som den 25. Juli 1775 anmeldtes til Kanslikollegiet af Landshøvdingen i Christianstad, Grev Löven, som fremdraget »wid Stens upbrytande till en Brobyggnad, bestående af 72 st. större och mindre Silfwerpenningar jemte ett så kallat Silfwer Smycke, tillsammans af inwid 4 lod skålpunds wigt» foruden »Silfwer Stänger», »aldeles släta». Med Undtagelse af bemeldte Sølvestänger indsendtes Fundet den 27. September samme Aar til Kanslikollegiet.¹⁶ De nævnte 4 Lod svarer til 53 g, og det er vel uvist, om Hilfeling har faaet hele Fundet at se, og om han har faaet aftegnet blot alle de fremkomne Mønttyper.

Det andet og største Læg bærer Udskriften: »122 Tegninger af gamle Mynter som A^o 1775 ere blevne fundne vid Witaby udi Skaane, og af Hilfeling aftegnede. NB Mynterne fants af en Bonde dreng da han pløiede i Jorden og laae i en Krukke.» Ved en af Tegningerne (nedenfor Nr 30) har Hilfeling til sin sædvanlige Overskrift: »Et Sölv Mynt funden i Skaane 1775» føjet: »med fleere imellem Hielmare og Hvitaby landsbyer, en Mil fra Cimbershafn». Hilfeling har ydermere afsat Findestedet paa et af ham tegnet antikvarisk Kort over Albo Herred.¹⁷

Disse Tegninger har været benyttede af Ramus og Devegge, som i deres ufuldendte Møntværk anfører flere af de danske Mønter. Udgiveren fremfører her en ærbødig Tak til Herr Bibliothekar Ehrencron-Müller, der har udvirket H. M. Kongens Tilladelse til at publicere disse Tegninger.

¹⁵ Jævnfør Referat i C. G. Brunius: Skånes konsthistoria för medeltiden (Lund 1850) S. 331.

¹⁶ H. Schück, anførte Værk, S. 538 f.

¹⁷ Collectio Rönbeckiana XXI. For velvilligt Udlaan af denne Tegning takkes herved Herr Førstebibliothekaren fil. d:r Gunnar Carlquist. Signaturen for »Stellen hvarest gammalt mynt ofta finnes» er foruden mellem Hvitaby og Hielmare aftegnet ved Raflunda Lund, ved Skiparp aa og Vest og Syd for Kivik.

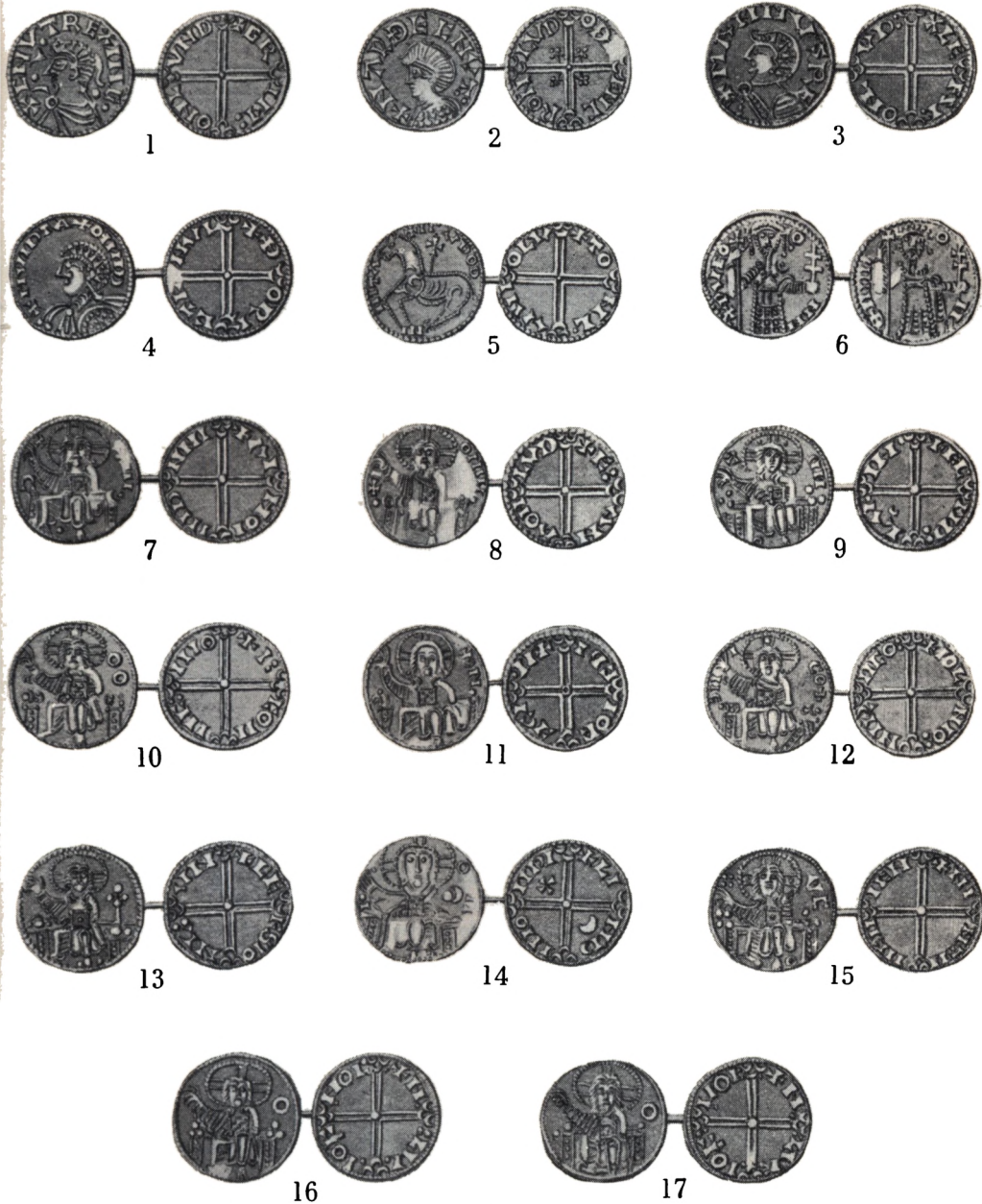

Fig. 2.

Her følger Beskrivelse af Hvitabyfundet.

DANMARK

Knud den Store (1018—35)

L u n d

1. + CNVTREXIND. Brb. t. v.
+ GR IM: ONL VND Stort tvelinjet
Kors.

Hilfeling har fejlagtigt tegnet -ING.

Knuds engelske Type B.

R&D*VI (= Thomsen 9836).

Hbg. *23. Bruun *1323.¹⁸*Hardeknud* (1035—42)

L u n d

2. + NARÐEINVT: Brb. t. v.
OÐÐ ENC RON LVD Stort tvelinjet
Kors med Vinkelmærker.
R&D *I (= Thomsen 9853).
Hbg. 23 (Bs. aftegnet). Bruun 1415.

Magnus den Gode (1042—47)

L u n d

3. + MANNVSRE Brb. t. v.
XLE FNI: ONL VD: Stort tvelinjet Kors.
R&D *III (= Thomsen 9901).
Hbg. 1. Bruun 1553.
4. + MVIDTA + OIIIDJ
+ Ð ORE ETL NVD
R&D mgl. Bruun 1582.

5. + IIVDOD II IIITA Guds Lam t. v.
+ TO IIL VIII OLV Stort tvelinjet
Kors.

R&D (Svend Estridsen) *LVI (= Thomsen 10161) anfører denne Tegning af
Hilfeling.

Hbg. *15. Bruun *1608.

Sven Estridsen (1047—76)

L u n d

6. + IIIIV O IIII Byzantinsk Kejsertype.
+ PVLO O NN do. do.

R&D *CXXXIX (= Frost 159) anfører
denne Tegning af Hilfeling.

Hbg. *4. Bruun 1640.

7. IIII J + Christus som Himmeldrotten.
+ AI HOI IND NNI Stort tvelinjet
Kors.

R&D mgl. Bruun 1722.

Hbg. 6.

8. OIIIII +

+ E: AN AON LVD

Bs.: R&D*129 (fra Selsøfundet) anfører
denne Tegning af Hilfeling.

9. OI I

+ IC IIP: LV IN

R&D*XCIH (= Thomsen 10014).

10. OO

+ I: COII IIE: IIIO

R&D XCIV (= Frost 131). Bruun 1741.

¹⁸ Litteraturhenvisninger til Siderne 136—148:

Bruun: L. E. Bruuns Mønt- og Medaillesamling. Khn. 1928.

Dbg.: Hermann Dannenberg: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I—IV. Berlin 1876—1905.

Devegge: O. Devegge's Mynt- og Medaille-Samling I. Khn. 1851.

Frost: Den af Hans Henrik Frost, Justitsraad, Inspecteur ved Vaisenhuset og Lehnsskriver efterladte Mynt- og Medaille-Samling. I. Khn. 1826.

Hävernicks: Walter Hävernicks: Die Münzen von Köln I. Köln 1935.

Hbg.: P. Hauberg: Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. R., hist. og filos. Afd. V. 1. Khn. 1900.

Hild.: Bror Emil Hildebrand: Anglosachsiska mynt i svenska kongliga myntkabinettet funna i Sveriges jord. Sth. 1881.

Menadier: J. Menadier: Deutsche Münzen. I. Berlin 1891.

R&D: Ramus' og Devegges ufuldendte Møntværk.

Thomsen: Description des monnaies du moyen-âge de Christian Jürgensen Thomsen. III. Cop. 1876.

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

Fig. 3.

11. + ON
 𐌲𐌺𐌰 𐌹𐌺𐌰 𐌸𐌸𐌰 𐌰𐌺 +
 R&D mgl.
12. CO + 𐌸𐌺 I
 + 𐌹𐌺𐌰 𐌺𐌹𐌰: 𐌺𐌹𐌰 𐌺𐌺𐌰:
 R&D*XCVII (= Thomsen 10018) an-
 fører denne Tegning af Hilfeling.
13. (Uden Omskrift)
 + LE FSIO NL: VN
 Fs.: R&D*CXI (= Frost 139) anfører
 denne Tegning af Hilfeling.
14. O II I
 + LI HD III O IIPI
 Fs.: R&D*XCIX (Alberts) anfører denne
 Tegning af Hilfeling.
15. VL O 𐌰
 + NI NTII IICII IEN
 R&D mgl.
16. O
 + N. :LV: .IOE VOL
 R&D*CI (= Frost 136). Bruun 1754.
17. Som 16.
18. OT I
 + N IDO IIV III:
 Bs.: R&D*135 (fra Selsøfundet) anfører
 denne Tegning af Hilfeling.
19. ITO O
 + OI IEI: LVI NO:
 R&D*CVII (= Frost 138) anfører denne
 Tegning af Hilfeling.
 Bruun 1756.
20. CC
 + OH NTN IDII IOII:
 R&D*CX (= Alberts).
21. OO (= 10).
 + SI: IPA INI: IRA
 R&D*140 (fra Selsøfundet) anfører denne
 Tegning af Hilfeling.
22. CO III
 + 𐌸𐌺 INV 𐌰TOI VIN
 R&D mgl. Fs.: Bruun 1767.
23. Som 22.
24. S I
 + 𐌸: ORE ETEL LVD
 Bs.: R&D*144 (fra Selsøfundet).
25. IIII N
 + V: FIN LVD IEIO
 Bs.: R&D*CXIX (= Thomsen 10042).
26. CO + 𐌸𐌺 I (= 12)
 + PV EN: DIO IID:
 R&D mgl. Bs.: Bruun 1775, Fs.: Bruun
 1773.
27. + IIO O
 + PV LFE TON LVO:
 R&D*CX XIII (= Thomsen 10052 og
 Devegge 88).
28. + PVLh O Byzantinsk Kejsertype, til-
 bedende Christus.
 + E: AN AON LVD (= 8)
 R&D*CLXX (= Thomsen 10114) anfø-
 rer denne Tegning af Hilfeling.
 Hbg. 16. Bruun *1712.
 Roskilde
29. x o x o x o x o Ansigt under Ti Buekors.
 + NIIVIID DOAINCI Sprinkelværk.
 Som R&D*57.
 Hbg. 35. Bruun *1875.
30. + N ORI NC ND Korsfigur.
 + IICHH IIIICOIN Sprinkelværk.
 R&D *36 (fra Selsøfundet).
 Hbg. 36 (Fs. aftegnet). Bruun 1876.
31. + ID IIMI IOII IITI
 NAIIN + IIDIHODO
 R&D *XLI (= Thomsen 10186).

ENGLAND

Æthelræd den Raadvilde (978—1013,
 1014—16)

Beardastapla (Barnstaple)

32. + ÆDELRÆDREXANGLO
 + BYR HSIG EM'O BARD
 Hild. D 29.
 Eaxeceaster (Exeter)
33. + ÆDELRÆDREXANLO
 + BYRHSIGEM OEAXE
 Hild. C 476. Thomsen 8695.
 Eoferwic (York)
34. + ÆDELREDREXANGLOP
 + SVMERLEDIM OEOFR
 Hild. A 888.

Læwes (Lewes)

35. + EDELREDREXANGLO
 + GODEFRYÐONLÆP
 Hild. A 1414.

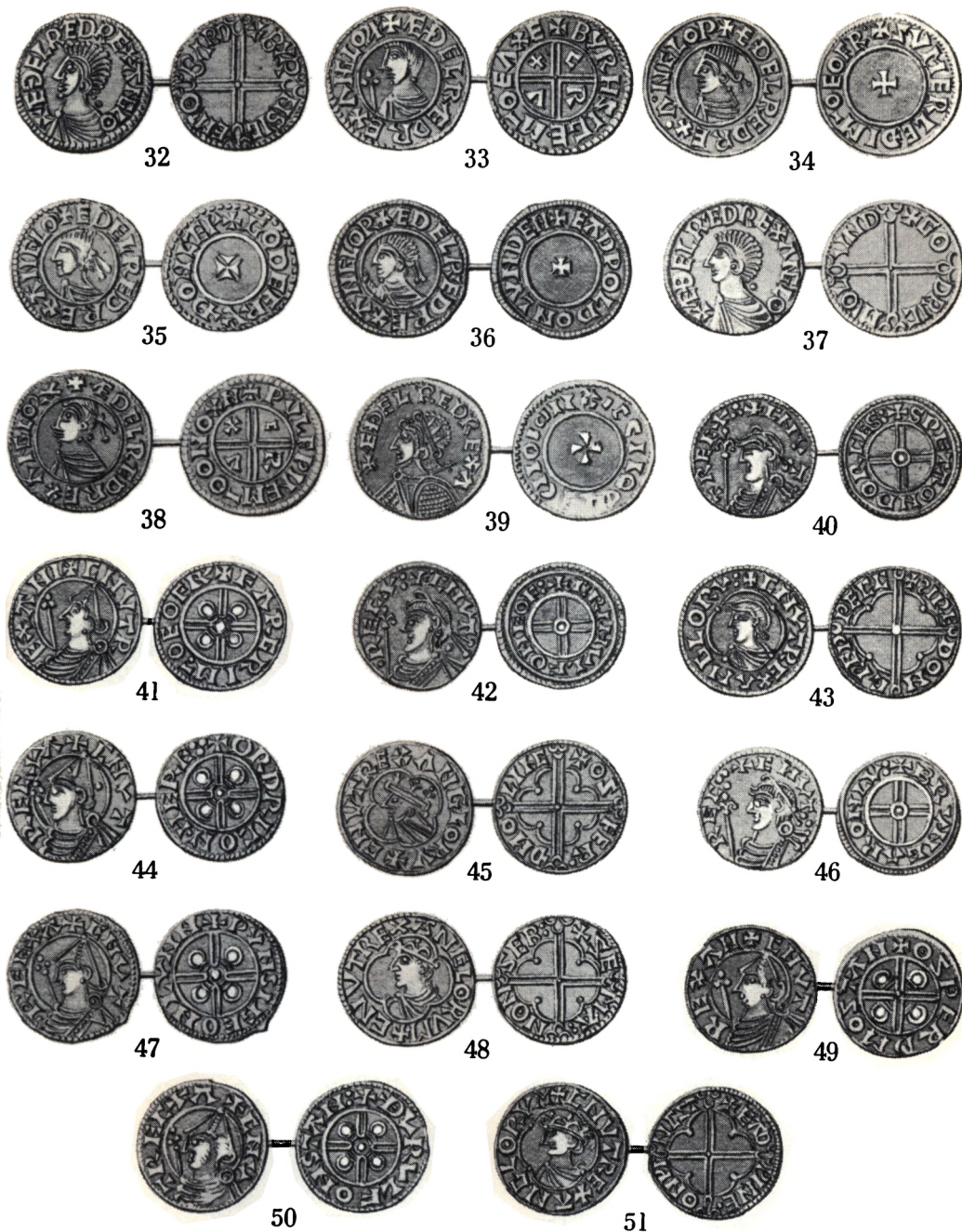

Fig. 4.

- Lundene (London)
36. + ÆDELRÆDREXANGLOR
+ EADPOLDONLVNDEN
Hild. A 2419.
37. + ÆDELRÆDREXANLO
+ GO DRIC M'OL VND
Hild. D 2588.
- Oxnaforð (Oxford)
38. + ÆDELRÆDREXANGLOX
+ PVLFPINEM OONOXN
Hild. C 3261.
- Møntsted ulæseligt
39. + ÆDELREDREXAN
+ IELIIO...CHIOIUI
Type E og A sammenstillet.
- Knud den Store* (1016—35)
- Dorceaster (Dorchester)
40. + LNV TRELX.
+ SPETON DORCES:
Hild. H 360. R&D*XXVIII (= Thomsen 9062).
- Eoferwic (York)
41. + LNVTR EXANI
+ FARGRIM OEOFR'
Hild. G 571. R&D XXXIX (= Thomsen 9083).
42. + LNV T.RECX:
+ GRIMVLFONEOF:
Hild. H 626. R&D XLIII (= Thomsen 9088).
- Gleawceaster (Gloucester)
43. + LNV TREXANGLORV:
+ 2IRE DON GLEP PECE
Hild. E mgl., jfr 987.
R&D *LX (= Thomsen 9121).
- Hereford (Hereford)
44. + LNV T.RECXAN
+ ORDRIFONHERE:
Hild. G 1211. R&D LXVIII (= Thomsen 9135).
- Lincolne (Lincoln)
45. + LNV TREXANGLORV
+ OS FER ÐMO LIN'
Hild. E 1670. R&D XCIV (= Thomsen 1979).
- Lundene (London)
46. + LNV T.RECX:
+ BRVNGARONLV:
Hild. H 2085. R&D CXXX (= Thomsen 9220).
47. + LNV T.RECXAN
+ PYNSIGEONLVNN
Hild. G 2833. R&D CLXXVIII
(= Thomsen 9284).
- Serebyrig (Salisbury)
48. + LNV TREXANGLORVM
+ SE MÆ: NON SER:
Hild. E mgl. R&D CXCVI (= Thomsen 9327).
- Stanford (Stamford)
49. + LNV T.REXAN
+ OXPERDMOSTAN
Hild. G cfr. 3336. R&D CC (= Thomsen 9340).
50. + LNV TRELXAN
+ ÐVRVLFONSTAN:
Hild. G 3360. R&D CCI (= Thomsen 9342).
- Winceaster (Winchester)
51. + LNV TREXANGLORVM
+ EAD PINE ONPI NCST
Hild. E 3735. R&D CCXXI (= Thomsen 9367).
52. + LNV T.RECXAN:
+ GODPINELOETONPI
Hild. H cfr. 3755. R&D *108 (dette Exemplar).
- Harald Harefod* (1035—1039)
- Leigceaster (Chester)
53. + NAR OLDRE +
+ SPEGENONLEICEIS:
Hild. A 360.
- Lundene (London)
54. — HAROL DREX +
— LEOFFARONLVND (?)
Hild. A mgl.
- Wiltune (Wilton)
55. + HAROLDREX AN
+ L'IFINONPILTVNE:
Hild. A mgl.

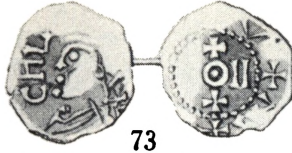
Fig. 5.

- Winchester (Winchester)
56. + HARO LDRE +:
+ SE PER DON PIN
Hild. B cfr. 1033.
- Hardeknud* (1039—42)
- Gleawceaster (Gloucester)
57. + HΛÐΛE NVTRE
+ ÆLERICON . . . ER (?)
Hild. B mgl., cfr. 47:
+ ÆELRICONGLEPEP
58. + HARÐ AΛNVTRE
+ GODRILONGLEPEL:
Hild. B 51. R&D *XXVI (= Thomsen 9427).
- Edward Bekenderen* (1042—66)
- Gipeswic (Ipswich)
59. + EPER ·DREX:
+ BRVNIHCONGIP:
Hild. C mgl.
- Lincolne (Lincoln)
60. + EDPER DRE +:
+ GODRICONLINNE
Hild. A 325.
61. + EDP ·RDRE +:
+ OSFERÐONLINEOL·
Hild. C mgl.
62. + EPD ·PPN + ΛE
+ OSFERÐONLINEAE
Hild. Da mgl. Thomsen 9479.
63. + EDPER DRE +
+ ÐVRGRIMONLINE
Hild. A mgl.
64. + EDPE RDRE +:
+ PVLFONNLINCOL
Hild. A 389.
- Lundene (London)
65. + EDPA RDE
+ ÆGLPIONLVND
Hild. B jfr 398. Thomsen 9483.
66. + EDPA ·RELX:
+ ESTMERONLVNDE
Hild. A cfr. 486.
- Oxnaforð (Oxford)
67. + EDPARD REC +:
+ GO DPIN EON: OEXA
Hild. D mgl.
- Stanford (Stamford)
68. + EDPE: ·RDREX
+ SPERTONSTANFO
Hild. C 695.
- Deodforð (Thetford)
69. + EDPE RDRE A
+ ÆGELSIGEHOÐEO:
Hild. A mgl.
70. + EDPE: RDREX
+ LEEOFFINEONÐEO
Hild. C mgl.
- Wæringwic (Warwick)
71. + EDPER DREX
+ LEO FPIN EON PÆR
Hild. D mgl.
- T Y S K L A N D*
- Virðunum (Verdun)
- Henrik II* (Konge 1002, Kejser 1014—24)
72. [+ HE]INRIC[VS] Hoved t. v.
+ VIR[DVN]VM Haand.¹⁹
Dbg. 94.
- Namurcum (Namur)
- Conrad II* (Konge 1024, Kejser 1027—39)
73. CHV Brb. t. v.
+
+ V + M IIO . .
+
Dbg. mgl., jfr 1191 og 163.

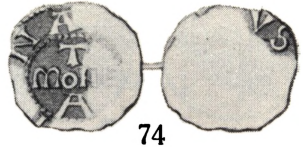
¹⁹ Hilfeling har ved Tegningen skrevet: »a En Konges brystbilled hvoromkring sees INRIC b En haand som kaster penge ud». Denne Fortolkning af Bagsidefremstillingen er nok sandsynlig som den, der fremsættes af Dr. Richard Gaetfens: Der Fund von Ludwiscze (Halle 1934) S. 23: »Die Hand zeigt . . . zwischen Daumen und Zeigefinger eine runde Scheibe, die irgendeine Bedeutung haben dürfte und vielleicht eine Hostie darstellen soll.»

72

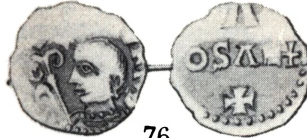
73

74

75

76

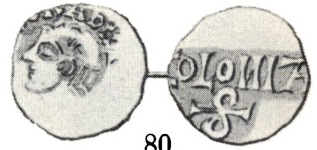
77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

Fig. 6.

Albert III, Greve 1037—1105

74. [ALBERT]VS Hoved t. h.
 T
 [+]NA[MVCENS]I[S] MONE
 A
 Dbg. 165.

Deonant (*Dinant*)

Albert III, Greve af Namur 1037—1105

75. [A]LBERTV[S] Hoved t. v.
 + OI I Tvelinjet Kors med ~ i
 Vinklerne.
 (Fejlæsning for: [+]DJEON[AM] ?)
 Dbg. 176.

Veosaz (*Viset*)

76. [LANTBERTVS] Brb. med Krumstav
 t. v. (Lyttiks Værnehelgen)
 VI
 OSAZ +
 +
 Dbg. 201, se S. 570.

Hoium (*Huy*)

Conrad II (Kejser 1027—39)

77. I[MPCO]NRADV[S] Brb. t. h.
 SCSDO[MIT]IANVS [H]OIVM
 Dbg. 229.

Diusburg (*Duisburg*)

Conrad II (Kejser 1027—39)

78. +[CHV]ONRADV[SIMP] Brb.
 + DIVS BV RG i Kors af Buer.
 Dbg. 311.

Henrik III (Konge 1039—46)

79. [+]HEINRICVSR[EX] Brb.
 DI VS BV RG i Vinklerne af et tvelinjet
 Kors.
 Dbg. 315.

Sancta Colonia Agrippina
 (*Cöln*)

Otto III (Konge 983—96)

80. [OTTO]GRADI[REX] Hoved t. v.
 S COLONIA (Fejltegnnet?)
 Dbg. 340.

Otto III (Kejser 996—1002)

81. + ODDO + IVIP — AIIG Kors med
 · i Vinklerne.
 S COLONII A
 Dbg. 342 Variant. Hävernicks 73.
 82. + ODDO + IVIOHVG
 S COLONI A
 Dbg. 342 Var. Hävernicks 73.
 83. + OODO
 S COLONII A
 Dbg. 342 Var., jfr 342 k. Hävernicks Fs.
 101 b, Bs. 102.

Henrik II (Konge 1002—14)

84. [+]H]EINRI[CVSREX] Hoved.
 S COLO[NI A]
 Dbg. 347. Hävernicks 147.
 85. [+]HE[INR]I[CVSRE]X
 S COLONI A
 Dbg. 347. Hävernicks 147.

Conrad II (Kejser 1027—39)

86. [+ CHVON]RADVSI[MP] Kors med
 Liljer og Ringe i Vinklerne.
 [+ SCACO]LONIA Tempel med Sløjfe
 ved Siderne.
 Dbg. 360. Hävernicks 296 (Eftermøntning
 efter 1039).

Conrad II (Kejser) og *Pilgrim* (Ærkebiskop 1022—36)

87. [+ CHV]ONRADVSIM[P] Kors med
 PI LI GR IM i Vinklerne.
 + [SA]NC[TACO]LONIA Tempel.
 Dbg. 381. Hävernicks 222 a.

Conrad II (Kejser) og *Herman II* (Æb. 1036—56)

88. + CHVONRADVSMP Kors med · i
 Vinklerne.
 + HERIMA[NNA]RCHI[EP]S COLO
 NIA i et Tempel.
 Dbg. 385. Hävernicks 251.

Herman II (Æb. 1036—56)

89. + CRISTIANARELIGIO HE RIM AN
 VS i Vinklerne af et Kors.
 + SCACOLONIA Tempel.
 Dbg. 387. Hävernicks 278 a.

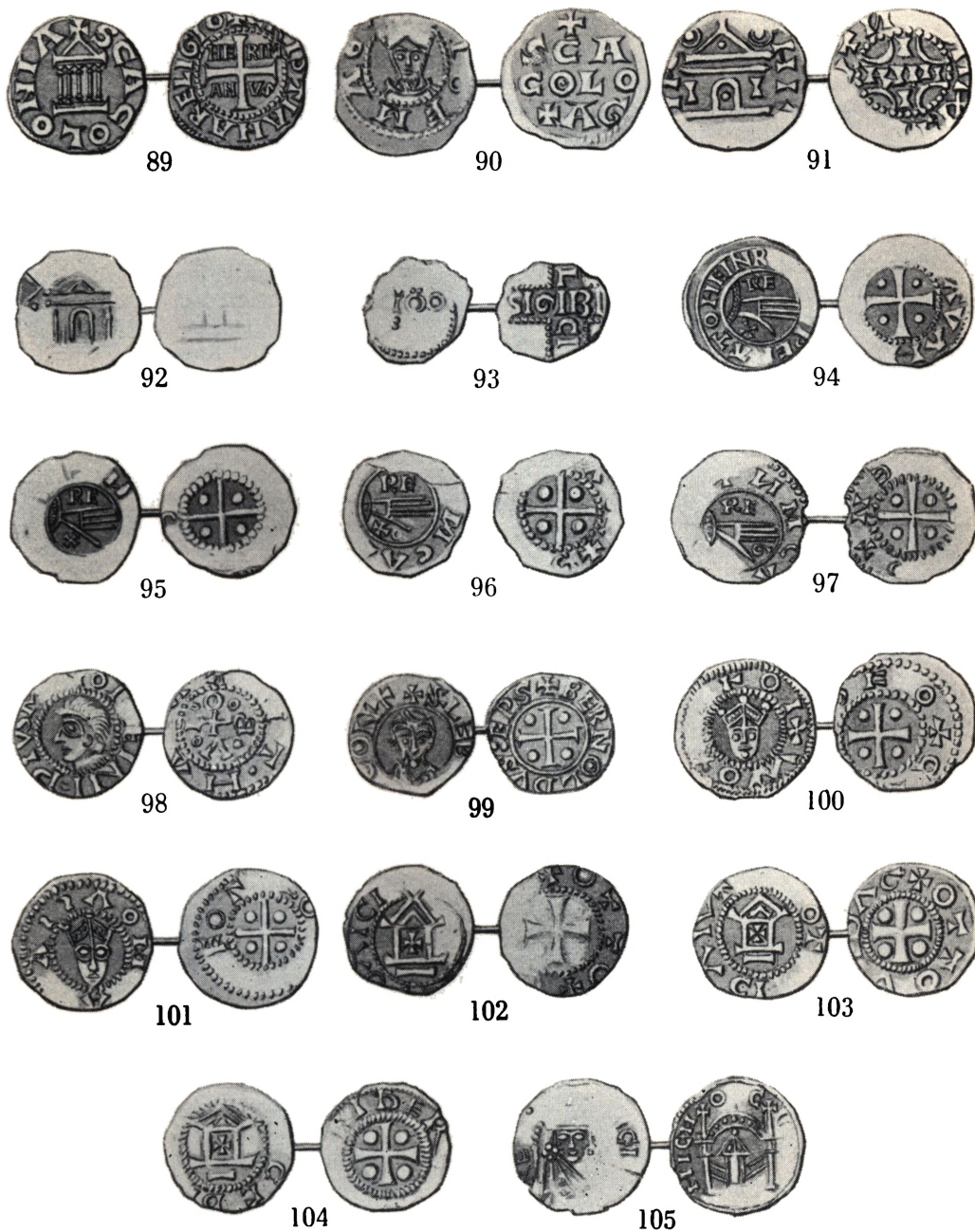

Fig. 7.

- Rigomago (Remagen)**
 90. [+ R]IGEMAG[O] Hoved.
 + SCA COLO + AG
 Dbg. 430 (Bs. jfr Æb. Anno, 1056—75,
 Dbg. 394). Hävernicks 212.
- Andernach (Efterligning)**
 91. (Levn af [+ CHVONRADVS] og
 [PILIGR IM VS] i Kors).
 (Levn af [AND ERN] ved Tempel)
 Dbg. 454, jfr 446 fra Conrad II og Pili-
 grim. Hävernicks 714.
92. Som forrige, men mere slidt Exemplar.
- Igel**
Didrik, Hertug af Øvre-Lotbringen 1005—46
93. [THEODERICVSDVX] [Brb. t. v.]
 SIGIB[OD EI]L CI[V] i et Kors.
 Dbg. 432.
- Daventria (Deventer)**
Henrik II (Kejser 1014—24)
94. HEINR[ICVSIM]PERATO Haand mel-
 lem RE X
 [D]AVAN[TRIA] Kors med · i Vinklerne
 Dbg. 563.
95. Som forrige, men mere slidt Exemplar.
96. Som forrige.
97. Som forrige (næppe rigtigt læst).
98. HEINIRIVSM[AT]O(?) Hoved t. v.
 [DAV]AHT[RIA] (bagvendt) B°O°N°A°
 om et Kors.
 Dbg. 564.
- Bernold, Biskop af Utrecht, 1046—54*
99. + SLEB[VINVS]CONF Brb.
 + BERNOLDVS: EPS Kors med · i
 Vinklerne.
 Dbg. 573.
- Tiel**
Conrad II (1024—27—39)
100. (Levn af [CONRADVS]) Hoved.
 + o[ToIoL]oEo Kors med · i Vinklerne.
 Dbg. 582.
101. Som forrige.
- Mogoncia (Mainz)**
Otto III (Kejser 996—1002)
102. + OTTO + . . . Kors med · i Vin-
 klerne.
 (Levn af [+ MOGONCIACIVIT]) Kirke.
 Dbg. jfr 782.
103. Som forrige.
104. Som forrige.
- Henrik II (Konge 1002—14)*
105. [HEIMR]ICH[V S]RE[X] Brb. (efter
 byzantinsk Forbillede).
 M O C MIC Kirke.
 Dbg. 788.
- Nemetum (Speier)**
Henrik III (Konge 1039—46)
106. + [HEIN]RICVSIX Brb.
 [+.]N[E]METISCI[VITAS.] Robaad
 med Kahyt.
 Dbg. 830.
- Wirceburg (Würzburg)**
107. + [SSKILI AN]VS Brb. t. h.
 (Levn af [+ VVIRZEBVRG]) Kirke.
 Dbg. 859.
- Bruno, Biskop 1034—45*
- B**
108. [+ SKILIANVS] NRO
 V
 [+ VVIRZEBVRG] Kirke.
 Dbg. 864.
- Ratisbona (Regensburg)**
Henrik VII, Hertug af Bajern 1039—47
109. HEINRIC[DV]X Brb. t. h.
 RATISPONACI[VI] Kirke.
 Dbg. 1102 a.
- Magdeburg (?)**
*Otto III og Adelheid. Udmøntninger fra
 11. Aarh.*
110. + [D-IGR-]A + [RE]X ODDO i Vin-
 klerne af et Kors.
 [+.]ATE[A]HLH[T] Kirke.
 Dbg. 1167. Menadier S. 155, 19.
111. Som forrige, jfr Menadier S. 156, 22.

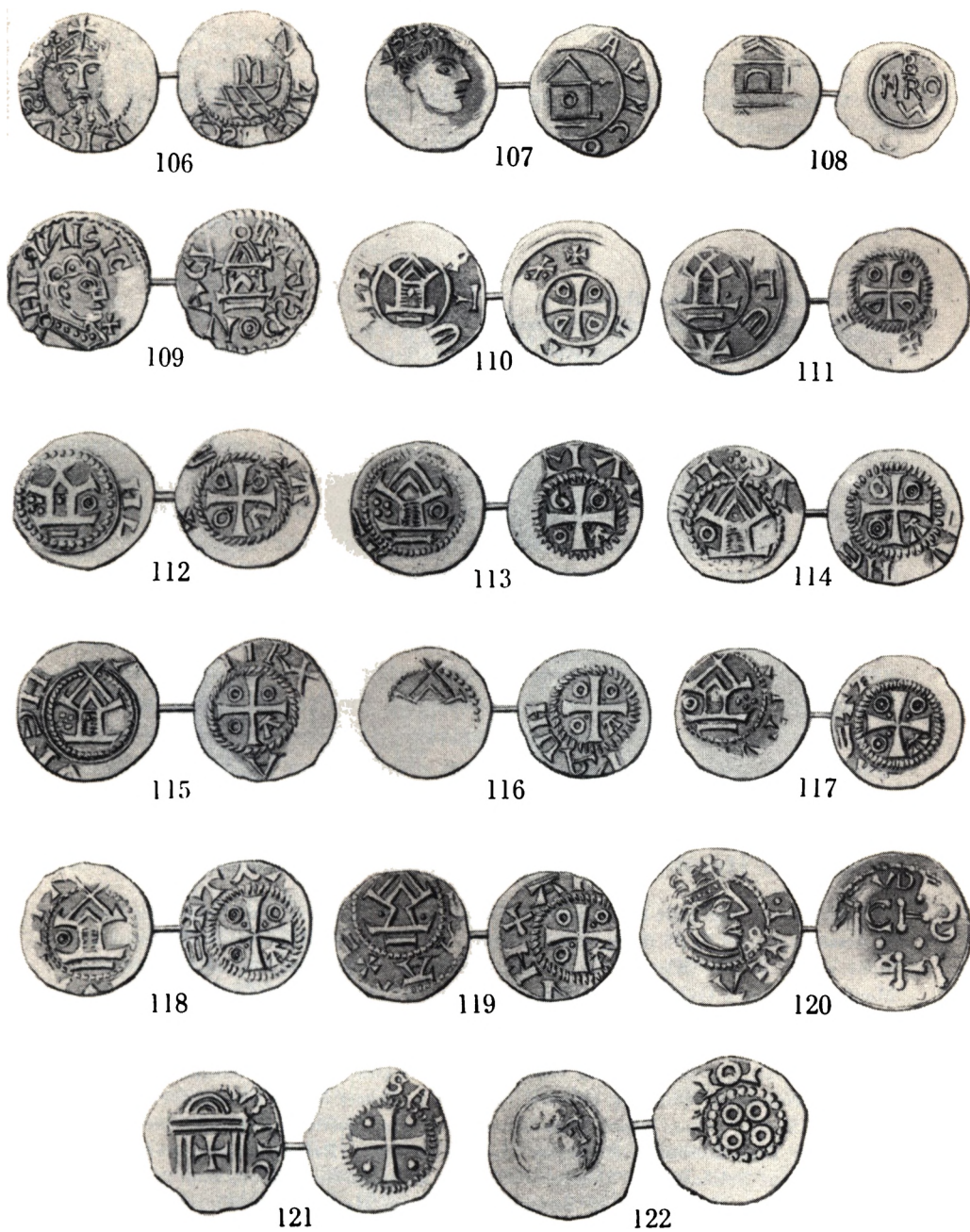

Fig. 8.

112. Variant med ODDA, jfr Menadier S. 167, 4. + IVI AC . . og Bs.: $\begin{smallmatrix} \hat{+} & \hat{+} \\ \infty & \Gamma \end{smallmatrix}$ OT + TO Forbillede for Kongehovedet er Dbg. 952 fra Esslingen, Henrik II.
113. Som forrige. Menadier S. 167, 5.
114. Variant med ODOA Menadier S. 168, 8.
115. Variant med OOOA
116. Som forrige. 121. . . ANC Kirke.
117. Variant. Menadier S. 168, Fs. 8, Bs. 10. . SA Kors med i Vinklerne.
118. Som forrige. Dbg. mgl. Tegningen bringer Sancta Colonia i Erindring, men lader sig ikke identificere.
119. Variant. U v i s s e. 122. Hoved t. h.
120. (Forvirret Omskrift.) Hoved t. h. . . . IOI Fire Ringe om et Midtpunkt.
[O]T.TO mellem forvanskede Bogstaver.
Dbg. 1272. Dannenberg gengiver For-
sideomskriften: Tegningen lader sig ikke identificere
med nogen kendt Mønttype.

Bortset fra Nr. 52, der nu ligger i den kgl. Mønt- og Medaillesamling, vides det desværre ikke, hvor disse 122 Mønter nu forefindes, men muligvis kan nærværende Publication bidrage til at faa deres senere Skæbne opklaret. — Heller ikke kan man vide, hvor vidt Fundet i sin Helhed eller kun delvis er kommet Hilfeling for Øje. Et lille Supplement er fremkommet senere. 1906 og 1921 foreviste og indsendte Godsejer, cand. theol. J. Estrup, Skaføgaard, en halv Snes Mønter, der efter Omslagene var fundne i Skaane i Aarene 1780—83. De har tilhørt hans Farfader, Historikeren H. F. J. Estrup (1794—1846), som sandsynligvis har faaet dem paa anden Haand fra den forhenværende Statsminister Ove Høegh Guldberg.²⁰ 1936 skænkede Godsejeren disse Mønter til den kgl. Mønt- og Medaillesamling.²¹ Alle Omslagene er beskrevne med Hilfelings Haand i hans dansk-svenske Sprog. Fem af Mønterne opgives at være fundne ved Hvitaby, de fire 1780, den ene 1781. Sandsynligvis er det

²⁰ Brev af 27. Aug. 1936 fra Godsejer J. Estrup. — Om Guldberg som Møntsamler henvises til Årsskriftet 1938 S. 53 ff. og til Arne Hoff: En ministers otium, Personalhistorisk Tidsskrift 9. R. 6. Bd. (Khn. 1933) S. 247. Muligvis er en stor Del af Hvitabyfundets Mønter havnede i Guldbergs Samling, der siden blev erhvervet af C. J. Thomsen (jfr de ovenfor givne Henvisninger til Thomsens Katalog). — Om Hilfelings Forbindelse med Statsministeren vidner, foruden det foran oplyste, en Registratur af J. J. Weber i Geheimearchivet: »nogle Documenter, som ved Hilfeling vare paa hans Reyse samlede og til (S. T.) Herr Geheime-Raad Guldberg leverte», det angaar sikkert 31 »Pergamentsbreve, som ere samlede i Skaane 1781». Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, series secunda. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, 2. Række, udgivet ved William Christensen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 8. Bind (Oplysninger om Arkiver, om Historikere og Samlere m. fl. og om Haandskriftsamlinger), Khn. 1936, S. 272.

²¹ Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Finansaaret 1936—37. Årsskrift 1937. S. 181.

da Efterhøst fra det ovenomhandlede store Fund fra 1775, som Hilfe-
ling her har tilforhandlet sig og atter afhændet til Høegh Guldberg. De
fem Mønter gengives her som følger:

DANMARK

SVEN ESTRIDSEN (1047—76)

Roskilde

1. + II III IIII Korsfigur.
IIIIIIIX IIIIIIII Sprinkelværk.
1,08 g. Hbg. 36. Se ovenfor Nr. 30 f.
Omslaget: »Et gamlt. Rart Sölvmynt funden i iorden vid Witabye i
Skaane Ao. 1781. adv: XIIIIIIII IIIIIIII
av. utydelig.»

Fig. 9.

TYSKLAND

Namurcum (Namur)

2. *ALBERT III*, Greve 1037—1105
ALBERTVS Hoved t. h.

T
+ [NA] MVCENSIS MONE
A

1,06 g. Dbg. 165. Se ovenfor Nr. 74, hvor Hilfe-ling ydermere har
tilføjet »med flere«.

Omslaget: »Et Sölv-mynt funden i Skaane vid Hvitabye Ao. 1780. ad-
vers: Et hoved tæmmelig udslættet hvoromkring staaer ALBERTVS.
avers: MONETA (Meget ulæselig i midten) men omkring staaer
.. MVCENSIS + Const. 16 β».

Sancta Colonia Agrippina (Cöln)

3. Forsidepræget ganske bortslidt.
S COLOIII A
1,35 g. Jævnfør ovenfor Nr. 80—85.
Omslaget: »Et Sölv:mynt funnit vid Hvitaby i Skaane Anno 1780
advers: S Colonia avers ulæselig — Const: 16 β».
- CONRAD II* (Kejser 1027—39) og *PILIGRIM* (Ærkebiskop 1022—36)
4. +CHVONRADVSIMP Kors med PILIGRIM i Vinklerne.
+[SANCTA]COLONIA Tempel.
1,43 g. Dbg 381. Hävernicks 222 a. Se ovenfor Nr 87.
Omslaget: »Et Sölv mynt funden vid Witabye i Skaane 1780. Advers
i Midten et Kors hvorumkring staaer PILIGRIM og udomkring
+CHVONRADVS IMP. avers i Midten et Tempel hvorumkring staaer
. . . . Colonia. NB hvad som staaer for Colonia er udslættet. Const 16 β».
- Hildesheim
- HENRIK III* (Kejser 1046—54)
5. HEINRICVSIMPR Brb.
[S]CA[M]ARIA Brb.
1,33 g. Dbg. 709.
Omslaget: »Et Sölv mynt funden vid Witabye i Skaane 1780. advers
Et Kronet hoved, inscription næsten ulæselig. avers Et hoved, synes
staae CA . . . ARIA næsten ulæselig. Const 20 β».

For at kunne besvare Spørgsmaalet om, hvornaar denne Pengesum er gemt hen, vil det være nyttigt at tage endnu et Overblik over dens Sammensætning. Af de kendte 127 Mønter er de 32 danske, 40 angelsaksiske og 55 tyske. Bortset fra fire Roskildemønter er alle de danske Mønter slaaet i Lund. Det er kun, hvad man maa vente efter Findestedet i det østlige Danmark. De ældre danske Kongers Mønter er kun sparsomt repræsenteret (Knud: 1, Hardeknud: 1 og Magnus: 3 Exemplarer. Hovedmassen (27 Ex.) er fra Sven Estridsen. Denne Konge er atter repræsenteret ved sine ældste Mønttyper, Hbg. 4 (1 Ex.), 6 (21 Ex.) og 16 (1 Ex.) samt Roskildemønterne, Hbg. 35 (1 Ex.) og 36 (3 Ex.). Det maa her bemærkes, at Hbg. 16 har samme Bagside, ja, er af samme Stempel som en af Mønterne af Hbg. 6, hvad der gør sandsynligt, at Hauberg har stillet denne Mønttype for langt nede i Rækkefølgen; den er sikkert samtidig med Hbg. 6. Der er ingen Mønter med Runer eller med Kongenavnet MAGNVS, som fremkommer i overmaade stort Antal i Fund fra sidste Del af Sven Estridsens Kongetid. Pengesummen er altsaa gemt bort, medens Hbg. 6 var almindeligst gængse Mønt; det vil formentlig sige henimod eller omtrent 1060, og

denne Datering bekræftes ogsaa ved Betragtning af de udenlandske Mønter i Fundet.

De 40 angelsaksiske Penninge i Fundet hidrører fra ialt 18 Møntsteder, jævnt fordelt over hele England, særlig talrigt er kun London og Lincoln repræsenteret med henholdsvis syv og seks Exemplarer. De ældste Mønter er fra Æthelred, repræsenteret ved 8 Exemplarer, hvoraf dog det ene er en Eftermøntning. Tre Exemplarer hører til Æthelreds A-Type, men behøver ikke at være slaaet i Begyndelsen af hans Kongetid da denne Type synes senere at være genoptaget, saa meget mere som B-Typen mangler i Fundet. De to Exemplarer af C-Typen (CRVX-Typen), der vel kan dateres til ca. 990, kan altsaa meget vel være de ældste angelsaksiske Mønter i dette Fund. Fra Knud den Store foreligger 13, fra Harald Harefod 4, fra Hardeknud 2 og endelig fra Edward Bekender 13 Exemplarer. Det bemærkes, at denne Konges fire ældste Mønttyper foreligger, medens de senere (Type E—L) mangler.

De 55 tyske Mønter fordeler sig paa 18 forskellige Møntsteder, bortset fra de tre uvisse Exemplarer. Fra Øvre-Lothringen (Verdun) er kun 1, fra Nedre-Lothringen (Namur (3), Dinant, Viset, Huy) 6, fra Rhinlandet (Duisborg (2), Cöln (12), Remagen, Andernach (2), Igel) 18, fra Frisland (Deventer (6), Tiel (2)) 8, fra Franken (Mainz (4), Speier, Würzburg (2)) 7, fra Bajern (Regensburg) 1 og fra Saksen (Magdeburg? (10), Hildesheim) 11. Som man kan vente, er Mønterne fra Cöln og fra Saksen i Overalt. De ældste Mønter er fra Otto III's Kongetid (983—96), den yngste er fra Henrik III som Kejser (1046—56). Samtidig med denne er Mønten fra Deventer fra Biskop Bernold af Utrecht (1027—54), idet denne Biskop først 1046 fik Møntret i Deventer.

Alt i alt bekræfter de udenlandske Mønter den ovenfor givne Datering, og Pengesummens Spændvidde fra ca. 990 til ca. 1060 er følgende ca. 70 Aar.

Det vil være passende her som Tillæg at meddele Fortegnelse paa de resterende to Læg med 14 Mønttegninger. Det ene Læg bærer Udskriften: »10 stk. Tegninger af Gamle Mynter som vid Ravlunda og Kiviks fiske leye ere fundne og af Hilfeling aftegnede.»

1. »Et Sölv mynt, funden i Skaane vid Ravlunda Lund, og Skibarps aa. 1775.

a. En Konge, med et Sværd i Haanden hvormkring staaer Waldemar.

b. Et Tempel.»

Valdemar I, Lund. Hbg. 1²²

2. »Et Sölv mynt funden i Skaane vid Ravlunda lund og Skibarps
aa 1775.

a. En Konge, og omkring Waldemar.

b. Et Tempel.»

Som forrige.

3. »Et Sölv-mynt funden i Scaane vid Raflunda-Lund 1775.»

Brb. med Scepter og Rigsæble.) (Brb. med Kalk og Korsstav.

Valdemar I, Roskilde. Hbg. 10.

4. »Et Sölv: Mynt funden vid Ravlunda Lund i Skaane 1774.

a. Een Konge.

b. Er formodentlig St: Laurentii Billed med risten.»

Knud VI, Lund. Hbg. 8.

5. »Et Sölv-mynt funden i Ravlunda Lund.»

V A Brb.) (oVo oAo Brb.

Valdemar II og Ærkebiskop Uffo (1228—52), Lund. Hbg. 9.

Till disse fem Mønter, der næppe hører til et samlet Fund, slutter sig et interessant Stykke, som Hilfeling har erhvervet, og som gennem Gods-ejer Estrup er kommet til den Kgl. Mønt- og Medaillesamling. Paa Om-slaget har Hilfeling skrevet:

»Et rundt Stykke af forgyldt Kober, uvist om det har været et mynt eller anden stads, er funden i jorden ikke langt fra Ravlunde lund i Skaane 1780. Paa den ene Side sees 2de figurer med ligesom Bispehuer paa hovedet og mellem dem et Kors hvorpaa sees en Triangel og et lidet Kors ovenpaa, den anden Side er gandske utydelig. Const. 16 β.»

Stykket, der afbildes her som Slutvignet, har forneden en (nu af-brudt) Øsken, der viser, at det ikke saa meget var til Pynt som til Ejer-mandens Gavn; naar det bares i Snor om Halsen, kunde han løfte det

²² Litteraturhenvisninger til S. 152—155.

Hbg.: P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146—1241. D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, hist. og filos. Afd. V 3. Khn. 1906.

Hbg.: P. Hauberg: Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241—1377. Aar-bøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1884 S. 217—374.

Hild.: Hans Hildebrand: Sveriges mynt under medeltiden. Sveriges medeltid. Kultur-historisk skildring I (Sth. 1879) S. 770—929.

M—B.: H. V. Mansfeld-Büllner: Afbildninger af samtlige hidtil kjendte danske Mønter fra Tidsrummet 1241—1377. Khn. 1887.

Thordeman: Bengt Thordeman: Sveriges medeltidsmynt. Nordisk Kultur XXIX (Sth. 1936) S. 1—92.

retvendt op til Beskuelse. Lignende Forhold kendes fra andre Amuletter. Amuletten, der kan dateres til ca. 1100, kan meget vel være baaret endnu i Valdemarernes Tid. Det er uvist, hvem Billederne skal forestille; det er mest nærliggende at tænke paa de to Lægehelgene, Kosmas og Damian.

Findestedet for disse middelalderlige Mønter er sandsynligvis det, som Hilfeling har afsat paa Kortet ved »Schiparp aa». Nord derfor, ved Stranden er angivet et andet Findested, hvortil Tegneren har knyttet den Bemærkning: »vid Raflunda Lund äro atskilliga Romerska mynt blefvet fundna som varit mycket gla.» Disse Mønter er han ikke kommet over; det var 6 Denarer fra Hadrian, Antoninus Pius og Marcus Aurelius, som var fundne nogle Aar før og af den stedlige Præst skænket til Universitetets Myntkabinett i Lund. Hilfeling har muligvis kendt til Fundet fra Lagerbrings Omtale deraf i det nylig udkomne tredje Bind af Svea Rikes Historia;²³ men i al Fald beretter den ovennævnte Journalfører under den 24. Juli 1777 under Omtalen af Gyllebo: »Her maatte jeg forblive nogle Dage, medens Hr. Hilffeling Reyste til Raflunde og fleere Byer, for at erkyndige sig om nogle gamle Mynter.» Han fortsætter: »Den 29de fra Gyllebo til *Sanct Olufs Marked* for om mueligt at tilkiöbe os nogle gamle Mynter; da den gemeene mand der næsten fra alle Kanter indfinder sig den 29de som er Sct. Olufs Dag, for at ofre til denne hellige Oluf, som skeer med meegen Høyagtning og Særskildte Ceremonier, som nærmere skal anføres. Vores Reyse, i Hendsende til Mynt Samling, var forgiæves, dog havde vi nok at betragte den enfoldige Hoben som her ved dette Marked ere forsamlede.»

6. »Et Sölv: Mynt funden i Skaane 1775 vid Andrarums Aluun Verk.»

Brb. med Scepter og Rigsæble.)(Brb. med Kors- og Krumstav.
Valdemar I, Lund. Hbg. 3.

Det er aabenbart et Løsfund. 1637 fik Joachim Beck Kongebrev paa Retten til at bryde Alun i Andrarum, der ligger 12 km. Vest for Ravlunda i Albo Herred. Alunværket var i Drift til ca. 1850.

²³ Sven Lagerbring: Swea rikes historia ifrån de äldsta tider till de närwarende, III (Sth. 1776) S. 586 og 589. — Oscar Montelius: Romerska och byzantinska mynt, funna i Sverige. Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens månadsblad April 1872 S. 57. — Se iøvrigt Sture Bolin: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien (Lund 1926) S. (144) Nr. 19. — Nogle Guldager, som 1781 og 1784 indsendtes til Kanslikollegiet som fundne i Raflunde Sogn, »vid Sjöstranden» og »uti Hafs Backarna» (se Schück, anførte Værk, S. 659 ff. og 666) har vel næppe noget med disse Møntfund at gøre.

7. »Et Sölv-mynt funden vid Kiviks fiskeleye.»

B)(Kors med Ring i Midten.

Hbg.: Erik Menved, Roskilde Nr. 3. M—B 333. Det er besynderligt, at denne kobberholdige Mønt her betegnes som »et Sölv-mynt». Den er iøvrigt i saa fremtrædende Grad fremkommet i sønderjydske Fund, at man skulde være tilbøjelig til at henhøre den til Biskop Berthold af Slesvig (1287—1307), der havde Part af Udmøntningen i Staden. Forekomsten her i Skaane er i hvert Fald sjælden, skønt ikke enestaaende.

8. »Et Sölv Mynt, funden i Scaane vid Kiviks fiskeleye.

a. En Krone.

b. En Löve.»

Sverige, Magnus Smek (1319—63). Hild 616—9. Thordeman XVIII: 1.

9. »Et Sölv Mynt, funden i Scaane vid Kivik.

a. 3 Kroner og i midten den bogstav B. Maaske Birger Jarls Mynt.

b. En Löve over 3de Strömme eller det göthiske vaabn.»

Sverige, Magnus Smek. Hild. 622. Thordeman XIX.

Det er vel næppe sandsynligt, at disse to svenske Mønter er fundet sammen med den danske Borgerkrigsmønt, der er omtrent et halvt Aarhundrede ældre. Hilfeling har da ogsaa paa sit Kort angivet to forskellige Findesteder, umiddelbart Syd og Vest for Kivik Fiskerleje.²⁴

10. »Et sölv: Mynt funden i Skaane 1773.

a. Et E med et Kors gennemtruket, hvoromkring staaer Moneta. Castri. Gorge.

b. En Krone og omkring Ericus. Di. Gra. Rex. D. S. N.»

Erik af Pommern, Gurre Gros.

Det andet Læg bærer Udskriften: »4 st. Tegninger af Gamle Mynter fundne i Dannemark og Norge aftegnede af Hilfeling.»

1. »En Sölv-mynt funden i Norige 1776 paa Hæggre i Some Sogn ved Stavanger.» Mercia, Offa (757—96). Se iøvrigt Nord. Num. Årsskr. 1937 S. 92 (afbildet).

2. »Et Sölv Rune Mynt Funden i Sædland.

a. Et Kors, hvoromkring læses i. e. Sven Rex Danorum, eller SÜEN. REX TANOIM»

Sven Estridsen, Roskilde. Hbg. 39.

Jfr. Beskrivelsen af 1791 Tab. VI 22. R&D* 17.

²⁴ Et 1859 i Kivik fremdraget Fund af fem Borgerkrigsmønter og to Valdemarsmønter, hvorom henvises til C. J. Tornberg: Fynd af danska mynt vid Kivik i Skåne, K. V. H. o. A. A. Månadsblad Juni 1872 S. 92, har næppe noget Sammenhæng med de ældre Fund.

3. »Et Sølv mynt

a. Harald.

b. Esger i Rosc-kilde)).

Harald Hen, Roskilde. Hbg. 4. R&D*IV (= Thomsen 10267).

Findestedet er ikke anført, men begge disse Mønter kan hidrøre fra Holsteinborgfundet, hvorom henvises til Nord. Num. Årsskr. 1937 S. 46—61.

4. »Et Sölvmynt.»

Tegningen viser en venetiansk grosso af første Type, der udmøntedes fra 1192 til 1355 med St. Marcus, der overrækker Dogen en Fane, og med den thronende Christus. Denne Mønt kan næppe være fundet i Norden, men de byzantinsk paavirkede Fremstillinger har interesseret, idet de ogsaa er tillæmpet til Sven Estridsens Møntpræg.

Ovenfor er omtalt de 5 Mønter fra Hvitaby og Amuletten fra Ravlunde, som af Godsejer Estrup er skænket til den kgl. Mønt- og Medaille-samling. For Fuldstændigheds Skyld nævnes her fire andre Mønter, som hører til samme Gave, og som alle paa Omslaget bærer Fundoplysninger af Hilfeling.

»Et sølv:mynt funden i Skaane 1783 udi Agerup by ikke langt fra Lund. Er formodentl. Kong Waldemari og ErkeBisp Absaloni mynt».

0,76 g. Knud VI og Ærkebiskop Absalon, Lund. Hbg. 9 var.

Næsten alle biskoppelige Fortidsminder henførtes jo i Datiden til den store Ærkebiskop; her har Hilfeling gættet rigtigt, men paa galt Grundlag. Forsiden bærer kronet Brb. med Scepter og Rigsæble, Bagsiden Sankt Laurentii Brb. med Korsstav og Palme over en Mur; men den paa-gældende Variant mangler Helgenglorien. — Findestedet har antageligt været paa Aagerup Gods i Froste Herred.

»Et sølv mynt funden vid Trelleborg 1780

avers: Et våbn med et Kors og 2de öxer SANCTVS. OLAWS. R'NORVEG' 1519

avers Et Kors med det Walkendorfske vaabn i midten.

ERICVS. DEI. GRA. ERC'EPS. NID'SEN Const 12 β))

1,34 g (gennemboret). Ærkebiskop Erik Walkendorf, Trondhjem. Skilling 1519.

»et Arabisk gaml. Solv mynt funden i jorden ikke langt fra Ystad i Skaane Const 20 β.))

19 g. Ærkebispedømmet Mainz. Schüsselpennig ca. 1500.

Her har Hilfeling jo grundigt forset sig, men Skjoldets (heraldisk set) venstre Halvdel med den paagældende Kurfyrstes Familievaaben (Løve?) er saa slet udpræget, at Fremstillingen nok for en ukyndig kan fortone sig som arabisk Skrift.

»Frederici 2^{di} Klipping

advers Et kronet Skjold med et F

avers. En Cirkel hvorudi staaer 040 / SKILLI — 0630. 1563.

funden vid Skanör bek af Hr *Conducteur* Hoffmeister».

Den danske Regerings Understøttelse var ikke stor nok til, at Hilfeling kunde leve af den alene, og han havde da ogsaa i disse Aar fundet sig et andet borgerligt Erhverv — som »Pennefabriqueur». Som saadan er han opført i Københavns Vejviser 1778—1786. Han synes da at have afstaaet Pennefabrikken til en Landsmand og Husfælle, Lundberg, og nævnes derefter 1787—95 som »Conducteur» i Vejviseren.²⁵

1788 kom han i Forbindelse med »den siste Rudbeckianen», Pehr Tham til Dagsnäs i Västergötland. Denne svenske Jorddrotten var gløddende begejstret for antikvarisk Forskning, og her fandt Hilfeling for en lang Aarrække sin bedste Mæcen.²⁶ Af Harald Schillers fornøjelige Biografi²⁷ anføres her følgende Afsnit om Hilfeling:

»År 1788 besökte Hilfeling första gången Dahla och Dagsnäs. Tham och han hade synbarligen en obeskrifligt angenäm samvaro. Den förre skrev text till de monumenter på egendomen, som den senare avritade. Två befryndade själar hade funnit varandra. Snart började också dessa Hilfelings resor »på bekostnad och anvisning av P. Tham» som termen lyder. Redan nämnda år företog han en resa genom Västergötland, 1791 och 1792 genomreste han landskapet tre gånger.

Resultatet blev kortfattade beskrifningar och välgjorda avritningar, vilka säkerligen bevara mycket av nu tillspillogivna minnesmärken i landskapet och

²⁵ Vejviseren 1778—82 har ved Trykfejl »Hilleling». Han boede i Store Grønnegade 232 (1778) og 321 (fra 1780), i Laxegaden (fra 1782) og i Boldhuusgade 264 (fra 1786). — Han forefindes mærkeligt nok ikke i »Optegnelse paa Folketallet i Øster Qvarteer 1ste Julii 1787» (Rigsarkivet), og muligvis er han allerede da flyttet fra København, medens Vejviseren ikke har faaet ham slettet før 1796. — I Følge Svenskt biografiskt handlexikon I S. 498 skal Hilfeling 1779 være blevet gift med Beata Melin; men hverken dette nye Ægteskab eller hans første Hustrus Død(?) synes at have sat sig Spor i københavnske Kirkebøger.

²⁶ I »Göthiska monumenter, samlade och beskrifna af Pehr Tham, Hof-Intendent» (Sth. 1794) er i Fortalen indføjet en lovprisende Anmærkning om Hilfeling. Blandt de danske lærde, som har benyttet ham, nævnes Justitiæ-Rådet *Thorlacius*. Muligvis har da denne, nemlig Filologen Skuli Thorlacius (1741—1815), som stod i Forbindelse med Tham, anbefalet Hilfeling til ham.

²⁷ Harald Schiller: En originell herre. Pehr Tham till Dagsnäs, den siste Rudbeckianen (Sth. 1930) S. 110 ff.

vilka, en gång grundligt undersökta, komma att bli till stor nytta vid utarbetandet av Västergötlands historia, när den en gång skall skrivas.

Mest reste Hilfeling dock på Öland och Gotland. Den senare ön besökte han, alltjämt på Thams bekostnad åren 1799, 1800 och 1801, och genomkorsade den upprepade gånger. Att Tham var en älskvärd och förstående arbetsgivare, som på detta sätt iklädde sig mecenatens dräkt, är tydligt. När Hilfeling ger sig i väg från Dagsnäs den 3 juli 1800 börjar han sin journal med de belysande orden: »Startade från det prydeliga samt i alla avseenden angenäma och uppmuntrande Dagsnäs.» Granskar man alstren av Hilfelings ritstift ur konstnärlig synpunkt, måste man erkänna att de även i detta hänseende gömma synnerligen vackra saker. Man kan utan skrupler instämma i en forskares om-döme, att de vittna om »mycken finhet och noggranhet samt en makalös flit».²⁸ Flertalet av dessa journaler band Tham i eleganta franska skinnband. I hans bibliotek utgjorde de hans synnerliga stolthet och han visade dem med glädje för sina vänner.»

Efter Thams Død (1820) bortauktionerades og splittedes destværrer disse værdifulde Arbejder, men i Aarenes Løb er de fleste dog heldigvis havnet i Kungl. Bibliotheket i Stockholm. De nævnes som følger:²⁹

Hilfelings resa för år 1788 i Westergötland, 1791 *ibid.*, 1792 genom Småland och Westergötland. 1 bd. 4° (utskrivet av P. Tham).

Resa igenom Smål., öfver Öland och på Gotland 1797, med Atlas, 2 bd. 4° (baade i concept og utskrift).

Journal under en resa till Gotland 1799, med Atlas, 1800, med Atlas, 1801 med Atlas, 6 bd. 4°.

Journal förd af C. G. G. Hilfeling under resor på välborne herr hofintend. P. Thams bekostnad. Från d. 27 Maj 1799. 1 h. 4°.

Journal ... från d. 3 Juni 1800. 1 h. 4° (Ligesom forrige fra Gotland).

Gothlands antiqua et hodierna eller utkast till en kort beskrifning om Gothlands märkvärdigheter så väl i äldre som nyare tider, samlat under företagna resor. 2 h. 4°.

Derimod forefindes paa det Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn³⁰ C. G. Hilfeling: *Antiquarisk Gotlandsrejse 1799—1800.*

²⁸ Tilsvarende Lovord udtales af N. H. Sjöborg: *Samlingar för Nordens fornälskare I* (Sth. 1822) S. 100. — I »Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Aarsfest i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 8de April 1895» (Om Undersøgelsen og Tolkningen af vore Runemindesmærker) S. 65 Anm. har derimod Ludv. F. A. Wimmer udtalt en ret nedsættende Dom over Hilfelings Tegninger af Runestene, en Dom, der er næsten lige saa skarp som vore Dages Runologers Mening om Wimmers Læsning af bemeldte Runemindesmærker. Ved Fremlæggelsen af Hilfelings Mønttegninger vil Numismatikkerne faa et ganske anderledes gunstigt Indtryk af den gamle Tegners Dygtighed til at læse de ofte meget slidte Indskrifter.

²⁹ Svenskt biografiskt Lexikon. Ny följd V S. 197.

³⁰ Ny kgl. Samling 409 8°, köbt paa B. Thorlacii Auction 1830. — Filologen og Oldgranskaren Borge Thorlacius (1775—1829) besøgte Pehr Tham 1807, se Anbefalingsskrivelse af 17. Juli 1807 fra hans Fader, Skule Thorlacius, Kungl. Bibliotheket, Sth., Brevsaml. T. N:o Ep. T. 9.

Hilfelings Arbejder for Tham standsede — uvist af hvilken Grund — med Gullandsrejsen 1801. Han synes dog jævnlig siden at have været Gæst paa Dagsnæs. Sine sidste Aar henlevede han som »Handlende» i Sköfde, hvor han døde den 22. Oktober 1823. I Sommeren 1812 rejste Historikeren Christian Molbech i Sverige. I sine Rejsebreve har han skildret sit interessante Besøg hos Sveriges adelige Oldgransker paa det yndige Dagsnæs, hvor han fik en udmærket artig og venskabelig Modtagelse.³¹ »Hans Samling af Tegninger over svenske Mindesmærker fra Hedenold og Middelalderen, i Særdeleshed fra Vestergöthland og Öen Gulland, er betydelig. De ere næsten alle af den duelige, i nordiske Monumenter og nordisk Archæologie vel bevandrede *Hilfelings* Haand — en Mand, som ogsaa Langebek og Suhm i mange Aar betiente sig af til lignende Arbeider. Tham har af disse Samlinger udgivet et Hefte under Titel: Göthiska Monumenter, der indeholder Afbildninger af gamle Mindesmærker i Bahuuslehn, med tilhørende Beskrivelser af ham selv og Hilfeling (1794). Skade, at dette Værk ikke er bleven fortsat — —.» Da Molbech med Møje havde løsrevet sig fra den interessante Tham, hans værdige Frue og det behagelige Selskab paa Dagsnæs, rejste han over Skara direkte til Sköfde for at besøge Hilfeling. Med hans livfulde Skildring af dette Besøg vil det være passende at afslutte denne Fremstilling.

»[Jeg] gik derpaa hen at besøge Antiquaren Hilfeling, der længe levede i Danmark, som kongelig Archivtegner, og endnu har en Pension af vor Regiering. Jeg fandt denne Olding nær halvfierdsindstyve Aar endnu rask, munter og sysselsat med Tegning, skiøndt Øiensvaghed, som han har paadraget sig dels ved sine antiquariske Reiser, dels ved at stirre for meget paa forslibte Ligstene og deslige, nøder ham til at indskrænke sin Virksomhed meget. Siden han fra Danmark drog tilbage til Sverrige, har Tham næsten ene benyttet sig af hans øvede Øie og Haand til Aftegning af Monumenter. Et af hans vigtigste Arbeider er et Værk over de Oldtids-Mindesmærker, der findes paa Öen Gulland, som han tre forskiellige Gange paa Thams Bekostning har bereist. Jeg saae det paa Dagsnæs, og kunde ikke undertrykke det Ønske, at Tham, som har Kiærlighed nok for den nordiske Oldkyndighed, og Formue nok til at anvende noget betydeligt paa sin Yndlingslyst, ikke vilde lade dette og andre Hilfelings Arbeider være en næsten død Skat, som kun er til for de Oldgranskere, der kunne reise til Dagsnæs.

Hvor inderlig kiær var mig den Time, der randt saa glad og hastig i den lille, beskedne, ganske landlige Bolig, ved den venlige Oldings Side, i Samtale om Danmark, hvor Hilfeling har Slægtninge, og hvor han gjerne vilde endt sine Dage; om Danmarks uforglemmelige Suhm, som han saa nøie havde kiendt;

³¹ Christian Molbech: Breve fra Sverrige i Aaret 1812. I (Kh. 1814) S. 325—30, Citatet S. 329, Besøget hos Hilfeling S. 343 f.

om nordisk Oldkyndighed, og saa mangan Gienstand, som vi begge kunde skienke lige Deeltagelse. Jeg havde mistet den rigt lønnende Færd til Kinnekulles stolte Biergtind, der længe synlig havde vinket mig; men jeg blev næsten skadesløs for dette Savn ved en Nydelse, hvis Tab intet andet kunde erstatte mig. Her vakte Samtale, Sprog (thi Oldingen talte næsten fuldkommen reent Dansk) og fælles Deeltagelse mit Fædrelands levende Minde hos mig. Jeg seer aldrig Skøfde — aldrig Hilfeling mere; men ved ham vil jeg altid mindes den lille, ubetydelige By, hvor jeg levede en af de glædeste Timer, jeg i dette Land har fundet.»

ZUSAMMENFASSUNG

Georg Galster: Der Münzfund von Witaby 1775

Der Altertumszeichner, C. G. G. Hilfeling, wurde 1740 in Östergötland, Schweden, geboren. Sein Vater kam 1705 als Knabe aus Deutschland nach Schweden und wurde erst Kammerdiener bei dem Grafen C. G. Tessin, später Stadtchirurg in Norrköping. Seine Mutter war eine bekannte Miniaturmalerin, aus Stockholm gebürtig. Der Assessor am Schwedischen Antiquitätsarchiv, N. R. Brocman, nahm den jungen Zeichner in seinen Dienst und empfahl ihn später seinem Busenfreund, dem dänischen Geschichtsforscher und Geheimarchivar, Jacob Langebek. 1767 siedelte Hilfeling nach Kopenhagen über und beschäftigte sich hier in den folgenden Jahren mit dem Zeichnen von Münzen, Siegeln und Altertümern. 1775 sandte Langebek Hilfeling auf eine antiquarische Reise nach Schonen, und hier in Witaby, 20 km nördlich von Simrishamn, wurde eben ein bedeutender Münzfund gehoben. Hilfeling hat einen grossen Teil dieser Münzen abgezeichnet; dies ermöglicht uns, den alten Schatz zu rekonstruieren: 32 dänische, 40 angelsächsische und 55 deutsche Münzen aus der Zeit ca. 990—ca. 1060.

Nach dem Tode Langebeks in demselben Jahre machte Hilfeling im Auftrag der dänischen Regierung viele Reisen in den alten dänischen Landschaften: Schonen, Blekinge und Halland. Die Ergebnisse derselben, seine vielen Zeichnungen von Altertümern, sind in der Handbibliothek des Königs von Dänemark aufbewahrt. — Im Anschluss an den grossen Fund werden Mitteilungen gemacht über Münzfunde von Tommerup, Raflunda, Kivik usw., die Hilfeling auch teils abgezeichnet, teils gekauft hat, und wovon etliche Münzen in das Kgl. Münzkabinett in Kopenhagen gelangt sind. 1788—1801 reiste und arbeitete Hilfeling für den schwedischen Altertumsforscher und Mäzen Pehr Tham zu Dagsnäs, und seine antiquarischen Zeichnungen aus Småland, Västergötland, Öland und Gotland befinden sich nun in der Kgl. Bibliothek in Stockholm. Hilfeling starb 1823 in Skövde, Västergötland.
